

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

A magyar perjogi hagyományok és az osztott perszerkezet

Kézirat lezárásának dátuma:

2024/június/27

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés.....	2
II. A polgári korabeli peres eljárás dinamikájának jogdogmatikai elemzése	6
1. A liberális permodell elveinek érvényesülése a polgárok perjogában	6
1. 1. A sommás eljárás újra szabályozásának szükségessége (Se.)	10
1. 2. Szóbeliség és perkoncentráció.....	11
1. 3. Teljes közvetlenség sarkalatos eljárásjogi aspektusai, és perkoncentráció	12
2. Egységes és osztott eljárás szerkezete	14
3. Tárgyalást előkészítő cselekmények az egységes és osztott eljárásban	16
3. 1. Bírói határozatok elhatárolása.....	17
3.2. Kereset visszautasítása ún. abszolút visszautasítási okok fennforgása okán.....	19
3.3. Kereset visszautasítása ún. relatív hiányosság fennforgása okán	21
4. A per megalapítása	22
4. 1. Felperesi kereset hibáinak orvoslása az első tárgyaláson	25
4. 2. Alperesi „kontra” előadása	26
4. 2. 1. Pergátló kifogás jelentősége az eljárásban	27
4. 2. 2. Alperes, ha „pert mondott”	30
4. 2. 3. Alaki és érdemi ellenkérelmek előadása	30
5. Polgári korabeli eljárás folyamata és az egységes tárgyalás.....	31
III. Konklúzió	33
Irodalomjegyzék	35

I. Bevezetés

1. A dolgozat fő témája: perszerkezetek összevetése a jelenkori viszonyokra is rövid kitekintéssel, ennek keretében az elsőfokú eljárás alapelveinek s dinamikájának jogdogmatikai elemzése. Az eljárási rendszerek egy tekintet alá vétele a magyar viszonyok vonatkozásában vétek volna különösen amiatt, hogy pl. az egységes és osztott eljárási rendszerhez a perszakok tekintetében külön jogdogmatikai elemzések párosíthatók, viszont lényegi pontokon egyezés mutatható ki az 1893. évben leszabályozott egységes sommás eljárás és az 1911. évi Plósz-féle osztott perrend között, amely elemzésem egyik tárgyát képezi.

A hatályos osztott perrendtartás erősen épít a perjogi hagyományokra, ezért szükséges tisztában lenni a perjog-történettel. Feltételezem, hogy a hatályos perjogi újítások originalitása már a sommás eljárás szabályozása kapcsán is fellelhető.

2. Az úgynevezett „átmeneti” korszakok tipikus jellemzője, hogy az emberiség gondolkodásában a korábban bevett fogalmak dominanciája megszűnik, amit új fogalmak s kritikák megjelenése kísér. Ez a folyamat a jog területén is megfigyelhető, ahol a dogmatikai fogalmak, terminusok állandó változásban vannak. Ilyen körülmények között a jogalkalmazók számára különösen fontos, hogy alaposan átértékeljék a gyakran méltatlanul figyelmen kívül hagyott jogi fogalmak változását, és a jogi intézményeket az új definíciók összefüggésében vizsgálják.

A perjogi hagyományok kutatásával összefüggésben fontosnak tartom elsőként kiemelni, hogy a magyar jogtörténet nem egyetlen intervallumának volt jellemzője a jogi szabályok megalkotásához kellő legitimáció hiánya. A jelenkori Alaptörvény pl. ekként fogalmaz (alkotmánytörténetileg tévesen): Magyarország „1944. március tizenkilencedikén elveszített (...) alkotmányos rendje kezdetének” tekintjük 1990. május másodikát. Ennek következményeként is, mostmár egyre látványosabban, a jelenkori kodifikáció folyamatában többen fordultak a történelmi hagyományok felé, az előző fél évszázadot kiküszöbölendő.

A dolgozat egy jogtörténeti kérdéskört vizsgál elsődlegesen, viszont ennek aktualitását különösen jelzi egyfelől a kortörténet kutatása kapcsán egy olyan gondolatsor, melynek tárgyában a polgári, büntető és közigazgatási modern törvénykezési viszonyok állnak. Hiszen 2015-ben is immáron testet öltött idézőjelesen egy ismételt korszakváltásban a „községi bíráskodás” fenntartása a jegyző képében, az új Ptk 5:8. §, valamint a 17/2015. (II. 16.) Korm. rendelet értelmében. A jegyzői „sommásper” tárgyában hozott érdemi határozat nem minősül közigazgatási határozatnak, amellyel szemben egyébként a kereseti kérelem elbírálására a már

csak továbbhatásában érvényesülő 1952. évi perrendtartásnak a közigazgatási perekre vonatkozó szabályai – XX. fejezet –, avagy a 2017. évi Közigazgatási perrendtartás rendelkezései lennének alkalmazhatóak. Ezt megerősítette a hivatkozott kormányrendeletet megelőzően a jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárás tárgyában kibocsátott 228/2009. (X. 16.) Korm. rendelet, valamint a magyar Alkotmánybíróság interpretációja is a 120/B/2001. számú AB határozatában. „Mind az 1952-es Pp. XX/A. fejezete, mind a 2018. január 1-jén hatályba lépett Pp. XLI. fejezete külön tartalmazza a jegyző birtokvédelmi ügyben hozott határozatának megváltoztatása iránt indított per különös szabályait”¹. Ebből is egyértelműen következik, hogy a hatóság polgári ügyben jár el.

A XIX. századi törvénykezési reformok közepette úgyszintén az igazságügyi igazgatás klasszikus hármásával juttatták érvényre a polgári kori perjogot: polgári, büntető törvénykezés és községi, avagy idézőjelesen hatósági, közigazgatási, de mindenképpen speciális jogalkalmazás (kihágási bíraskodás, konzuli bíraskodás, községi és békebíraskodás²). Felmerül kérdésként, hogy a jog öntörvényű logikáján tervezetten úgy mentek-e keresztül az egyébként párhuzamosan zajlott perjogi kodifikáció folyamatában is, hogy ez a fajta jogász logika, törvényre emelt szokásként maradjon meg a magyar gyakorlatban. A ”kabineti” törvénykezésnek ugyanis elviekben a XIX. században sem volt már helye³, e tézist 1869: IV. tc.-el deklarálták Magyarországon, elsőként a bírói hatalom és a közigazgatás elválasztásáról.

E tétel vizsgálatát azért tartom fontosnak, mert kutatási eredményekkel kívánom megerősíteni azon feltételezésemet, hogy a hatályos rendtartások igazolhatósága egyfelől a korabeli modern törvénykezés kiépítése és a szokásjog fenntartása, másfelől a korabeli sommásperek karaktere és szabályozása kapcsán keresendő.

A korabeli tulajdonképpeni gyűjtőmunkának, a szabályanyagok kodifikálásának folytatását élhetjük a mára is kihatóan. Ennek fontosságát szem előtt tartva, építettem fel dolgozatomat, amelyhez a forrásokat a következő módszertannal dolgoztam fel. Elsőként a modern törvénykezés kiépítésére s gyakorlatra vonatkozó szakirodalmakat sajátítottam el 1860-tól az 1890. évi reformokkal bezárólag, amelyre építve, vizsgáltam a perjogi kodifikációra vonatkozó forrásokat 1861. évtől 1930. évi reformokig, ezzel párhuzamosan pedig az Országos

¹ 2017.El.II.JGY.P.2. sz. kúriai állásfoglalás. A jegyző előtt indított birtokvédelmi ügyek bírósági gyakorlata tárgykörre felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye, 5. p.

² Antal Tamás: A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium története (1867-1944/45). Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2022. 69-70. p.

³ Dr. Wilhelm Endemann: Das Deutsche Civilprozeßrecht; Verlag von Bangel & Schmitt, Heidelberg, 1868, 74-78. p.

Széchenyi Könyvtár digitalizált forrásai mentén vizsgáltam az újításoknak megfelelően alakított országos joggyakorlatot.

A vizsgálódáshoz három kiváló kortörténeti kutató munkája szolgált forrásul, a dolgozatomban is hivatkozom a kutatókra. Nevezetesen, Degré Alajos, Bónis György s Varga Endre a feudális, polgári és a szocialista társadalmi formáció perjogának fejlődését dolgozták fel a történettudomány módszertanával.

Tagadhatatlan, hogy a napi viták, aktualitás igazolása – mostanra, hogy annyi változtatást szenvedett el a polgári, büntető és a községi törvénykezés - valójában is évszázadokig visszamenő vizsgálatot kívánnának meg. Ez már csak azért is volna fontos, mert az az európai jogfejlődés, melynek hatására végeredményben a XIX. századra a törvénykezés három ágra szakadt, a jelenkori szakirodalmakat is forgatva, úgy fest, hogy a korunkbeli igazgatással, Külley Ede megfogalmazásában "egy codificationalis egésznek képez"⁴.

A kodifikációs folyamat elemzése kapcsán, későbbiekben új irányként közép- és kelet-európai kontextusban folytatom a vizsgálódást, rámutatva a svájci, osztrák és német szabályozások átültetésére, valamint a koncepcionális hasonlóságokra. Harsági Viktória gondolatait idézve: "a modern kori kodifikációk során a jog összehasonlítás (...) elkerülhetetlen"⁵.

A jelen keret viszont pusztán annyit enged meg, hogy a jelenkori perjognak megfelelő polgári kori hagyományokról értekezést tegyek. A feladat tehát a jognak azon tradícióját áttekinteni, ami a polgári kori többé-kevésbé letisztult perjogot adta a zavaros időszakban, s ebből azután a mára következtetéseket levonni. *Bónis* és *Varga* módszertanának ismertetésére ezért nincs lehetőségem a megadott keret szűkében. Viszont, kiemelném annál inkább *Degré* kortörténeti munkásságát, mely a törvénykezés reformjainak elemzése tekintetében módszertant „kölcsonzott” számomra, s egyben hidat formál *Plósz*hoz, valamint *Fabinyi*, *Magyary*, vagy akár *Bacsó* jogdogmatikai elemző munkájához.

Degré munkájának két jellegzetessége, egyfelől, hogy előkészítő szerepet vállalt a jogtörténészek számára további kutatásokhoz a későbbi modern perrendtartásokhoz vezető bírósági s kodifikációs újítások felvázolásával, azaz kronologikus rendben követi a polgári kori szervezet struktúrájának kiépítését, különös hangsúlyt fektetve az 1861. évi Országbírói

⁴ Váltó eljárás reformja Külley Edétől. in: Szokolay István (szerk.): Törvénytörvényi csarnok, 11. évf., 1869/7. sz. 2-7. p.

⁵ Harsági Viktória (szerk.): Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikációk az elmúlt negyedszázadban - Tradíció és megújulás. HVG-ORAC, Budapest, 2014, 12. p.

Értekezletre, mely kibocsátotta az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat⁶; továbbá az 1869. évben deklarált elvekre, valamint az 1868: LIV. tc-el, a Prrt-vel egyébként átfogóan végrehajtott felsőbbírási reformokra. Másfelől pedig, Degré a haladó jogtörténeti hagyományokról átfogóan értekezik az 1861. évtől, e körben az egyes pertípusokat, köztük a kutatás kapcsán a legfontosabbat, a szóbeli sommás pertípust felvázolta, melynek rendtartása a felvetésem szerint alapját képezi a polgári, büntető s a községi modern rendtartásoknak is.

Leszűkítve a kört a polgári perjogi törvénykezésre, a kutatási kérdés alaptézisét, nevezetesen, hogy a sommás eljárás a kiindulója a magyar reformoknak, Plósz kijelentésére alapítom, idézem: „A két rendszer közti közvetítés, az átmenet az írásbeliségről a szóbeliségre, a kötött bizonyítási rendszerből a bizonyítékok szabad méltatásának rendszerére csak akkor lesz helyes, ha az a reform megvalósításának állandó elemeit foglalja magában. A (...) sommás eljárás a szóbeliség és közvetlenség elemeit foglalja magában és ez első sorban alkalmas tér ezen elveknél tovább-fejlesztésére s a teljes átmenet megvalósítására.”⁷ Az ilyen típusú egyszerűsített eljárás volt a fundamentuma a magyar perjogi reformoknak, s ennek szabályozása egyébként a későbbi 1911: I. tc-ben, az Rpp.-ben is fontos szerepet kapott, miután megmaradt önálló eljárástípusként a kir. járásbíráskodás előtt, mint a reformok kiindulója, méltán megőrizve pozícióját s karakterét.

Kérdés ezzel összefüggésben, hogy e tézisre alapítva, mennyiben igazolható a jogalkotónak a hatályos perrendtartáshoz fűzött azon kijelentése, miszerint a magyar perjogi hagyományokra s az európai jogfejlődés vívmányaira építő, koncentrált per feltételeit biztosító szabályozást teremtett a 2016. évben az új Pp megalkotásával⁸. Ennek megfelelően megvizsgáltam, hogy milyen egyezések mutathatók ki a XIX. században leszabályozott egységes sommás eljárás s a későbbi Rpp, valamint novelláris törvények, gyakorlat, és a hatályos perrendtartás valamint gyakorlat között. Szerencsés vagyok abból a szempontból, hogy a perjogi tárgyú kutatások gyarapodó akadémiai szervezeti kereteket kaptak a továbbiakban, ennek köréből pedig kihagyhatatlan valamennyi hivatkozott perjogász, korabeli kutató munkásságának említése, akik közül többen vizsgálták a perjogi törvények gyakorlati megvalósulását. Magyary közülük is, „mély meggyőződéssel vallotta Savigny régi elvét, hogy gyakorlatunkat tudományosabbá és tudományunkat gyakorlatiabbá kell tenni. Ő az első téren

⁶ Meszlény Artúr (szerk.): Magyar magánjog. Törvények, rendeletek, szokásjog, joggyakorlat, magánjogi törvénykönyv szövegével és rendszerében. I. kötet. Jogforrások, személyi és családi jog, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1928. 60-61. p.

⁷ 1893. évi XVIII. törvénycikk indokolása a sommás eljárásról

⁸ 2016. évi CXXX. törvény Preambuluma

talált a maga idejében több javítani és pótolni valót és azért főképp csak az első feladatot vállalta és propagálta: a gyakorlat tudományosabbá tételét.”⁹

A célkitűzésem ezzel összefüggésben az, hogy a polgári törvénykezési rendtartások s gyakorlatok egybevetésével még inkább megértsem a perjogi folyamatokat, valamint, hogy milyen dogmatikai változásokat eredményeztek az újítások. A kutatásom során ezért párhuzamot vontam magam is az egyes perrendtartások [ITSZ, Prrt., 1893: XVIII. tc. (Se.), az Rpp., az 1952: III. törvény (rég. Pp), 2016: CXXX. törvény) s ezek számtalan novellái között. E körben ismerkedtem a korabeli joggyakorlattal, amihez elsődlegesen Márkus Dezső gyűjtőmunkájának köszönhetően összegzett levéltári anyagok, valamint a hivatkozott jogi szaklapok voltak segítségemre. A hatályos perrend és gyakorlat vizsgálatához Wopera Zsuzsa szerkesztésében a hatályos Pp-hez fűzött kommentár nyújtott támpontot, valamint a bírósági határozatok olvasata.

II. A polgári korabeli peres eljárás dinamikájának jogdogmatikai elemzése

1. A liberális permodell elveinek érvényesülése a polgárok perjogában

A fő perjogi alapelvek – felek rendelkezési joga, fegyverek egyenlősége, tárgyalási elv, törvény előtti egyenlőség, szabad bizonyítási rendszer, szóbeliség, közvetlenség, nyilvánosság, érdemleges tárgyalás egységének – keresztülvitele a felsőbíróságok jogegységesítő tevékenységével¹⁰ és a sommás eljárás 1893. évi szabályozásával¹¹, továbbá a gyakorló jogászok finomító észrevételeivel^{12,13} folytatódott.

A perrendtartás akkor sem szolgálhatott mást, mint a fél „akaraturalmát”¹⁴. A bíróság továbbra is csak akkor adhatott jogvédelmet, ha az igényérvényesítő azt a bírósághoz juttatott

⁹ Dr. Fabinyi Tihamér előadása. in: Szladits Károly (szerk.): Magyar Jogászegyleti értekezések új folyam, 21. kötet (105-114. füzet). Budapest, 1929-1930. 166. p.

¹⁰ Pld. 1899. május 18. I. G. 62. sz.; C. 1905. márcz. 30. 6664.; Szegedi T. 44/1900. sz.; C. 1906. decz. 19. I. G. 468. sz.; C. 1891. április 16. 10.341/1890. sz.; C. 1887. április 29. 6425/1886. sz.;

¹¹ Advocatus: A sommás eljárásról. in: A Jog, 18. évf. 1899/44. sz. 319. p.

¹² dr. Sárany Bertalan: Gyakorlati szempontból való észrevételek a sommás eljárásról szóló törvényjavaslatra. in: A Jog, 11. évf. 1892/24. sz. 203-204. p.

¹³ dr. Szokolay István: Következetlenség a codificatióban. in: A Jog, 10. évf. 1891/28. sz. 221-222. p.

¹⁴ Dr. Schwarz Gusztáv: Pótlék a „jogi személy magyarázatá”hoz. in: Jogállam, 9. évf. 1910/6. sz. 407. p.

keresetlevélben előzetesen kérte (*nemo invitus agere cogitur*), valamint, az ítélet nem terjedhetett túl a keresetlevélben foglalt kereseti kérelmen (*ne eat iudex ultra petita partium*).¹⁵

Az alapelvek nyugati megmutatkozása¹⁶ után azon tétel megállapítása is következhetne a jelen keretben¹⁷, hogy a perbíróság a felek rendelkezési jogának, valamint a Prt. időközbeni finomításával érvényre juttatott tárgyalási elvnek¹⁸ az érvényesülése okán csak azon körülményekre alapíthatta döntését, melyeket a felek felhívtak. Az Se. szabályozása ellenben a jelen tételt megcáfolni látszott, s a kötött bizonyítási rendszert ugyan nem, de a nyomozati elvet szűk körben fenntartotta a materiális igazság feltárásával összefüggésben¹⁹.

A bíróság a hatásköre megállapítása szempontjából vitássá vált perértéket belátása szerint határozta²⁰; valamint az elsőbíróság nem pénzkövetelés iránti perben hivatalból tartozott tisztába hozni pl. a fellebbvitel megengedhetőségének megállapítása céljából, hogy a perérték, illetve az Se. 1. § 5. d), f), g), h), i) és k) pontjai szerinti nem pénzkövetelés iránti perekben az egyévi bérösszeg 50 Forintot, 200 Forintot vagy 500 Forintot meghaladta-e²¹ (Se. 4. §). A perbíróság számára jelentős pervezetési pozíciót biztosított az egyes tények felkutatására (Se. 37-41. §), melynek keretében pl. ex officio: gondoskodott arról, hogy a felek homályos nyilatkozataikat felvilágosítsák, kiegészítsék hiányos tényállításaikat²²; elrendelhetette a tényállás felderítése végett a személyes megjelenését²³ a feleknek – szükség esetén megkeresett bíróság előtt is eszközölhetette a fél kikérdezését, amellyel bár a perhatékonyság kárára jelentősen megnövekedett az eljárás hossza²⁴ –, valamint, hogy a fél mutassa be azon okiratokat, melyek tartalmára hivatkozott; más hatóságnál, bíróságnál fellelhető iratokat is beszerezhetett; tanúkihallgatást fogantatosított (82. §); szakértőt meghallgatott (94. §); saját

¹⁵ dr. Fabinyi Tihamér: A polgári perrendtartás törvénye és joggyakorlata. 1911:I. t.-c., 1912:LIV. t.-c., 1925:VIII. t.-c. és 1930:XXXIV. t.-c., I. kötet. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1931. 235. p. [a továbbiakban: Fabinyi]

¹⁶ Dr. Wlassics Gyula: Perjogi alapelvek a közigazgatási bíráskodásban. in: Jogállam, 12. évf. 1910/6. sz. 3-5. p.

¹⁷ Zlinszky Imre: A bizonyítás elmélete a polgári eljárásban, tekintettel a jogfejlődésre és a különböző törvényhozásokra. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1875. 27-31. p.

¹⁸ Dr. Plósz Sándor: A polg. törvénykezési rendtartás módosítása. [3. r.] in: Magyar Igazságügy, 1. évf. 1874/2/5. sz. 349-351. p.

¹⁹ dr. Plopu György: Perjogi anyagi igazság. 1. (r.). in: A Jog, 20. évf. 1901/10. sz. 74-75. p.

²⁰ Dr. Sárffy Andor (szerk.): A Jogi Hírlap Döntvénytára. Polgári eljárási jog III. Jogi Hírlap Kiadása, Budapest, 1937. 57. p. Megjegyzés: fontosnak tartom kiemelni, hogy e kritikus tétel szintén átültetésre került s mindvégig érvényesült az RPP. hatályban léte alatt, a novelláris módosítások érintetlenül hagyták.

²¹ Dr. Bruck J. Gyula: A birtokperekben követett eljárásról. in: A Jog, 15. évf. 1896/46. sz. 330. p.

²² Dr. Révai Bódog: A járásbírósi pervezetés. in: A Jog, 27. évf. 1908/2. sz. 15. p.

²³ Dr. Révai Bódog: A peres felek eskü alatti kihallgatása [2. r.], in: A Jog, 25. évf. 1906/52. sz. 379. p.

²⁴ Bagyik Sándor: Néhány szó a dr. Plósz Sándor egyetemi tanár úr által a sommás eljárásról készített törvényjavaslathoz. 1. r. in: A Jog, 10. évf. 1891/31. sz. 233. p.

belátása szerint jogosult volt mindkét fél meghallgatását elrendelni, ha úgy ítélte meg, hogy a korábban meghallgatott fél vallomása nem hitelt érdemlő, vagy ha a tényállás tisztázása érdekében mindkét fél meghallgatását szükségesnek tartotta²⁵ (95. §). A perbíróság mindezek szerint a felek akarata ellenére is számolt azon tényekkel, bizonyítékokkal, melyekről a részletezett pervezetése körében tudomást szerzett: köztudomású s az olyan tények, melyekről a bíróság hivatalos tudomással bírt (Se. 62. §).

Az Rpp. fenntartotta a perbíróság pervezetését a tárgyalta esetek körök tekintetében; különösen házassági perekben s egyéb személyállapoti perekben jelentősége volt az ex officio bizonyításnak.

A nyomozati elv részbeni fenntartása ellenére viszont tény s való volt az a körülmény, hogy az ítéleti tényállás megállapításával összefüggésben a felek peranyagszolgáltatásán rengeteg múlt. A felek pertaktikájától függetlenül, nekik fel nem róható okból valamilyen tényállítás maradhatott a bíró előtt valószínűtlen²⁶, akár bizonyítatlan, vagy elhallgattak tényeket, vagy teljesen ellentmondóan adták elő a tényállításaikat s ráadásul meg is esküdtek rá²⁷. A perbíró akkor éppen nem volt ott, amikor a felek a szerződést megkötötték, s ha okirat sem készült róla, az végképp ellehetetleníthette a tényállítás megfelelő alátámasztását. A feleket ezért a maguk érdekében terhelte peranyagszolgáltatási kötelezettség; ugyanis mindaddig, amíg az alperes a „védekezésében” a felperesnek a keresettel támasztott vagyoni jogi igényét nem vitatta, pusztán a követelésösszegezésére kapcsán tett olyan megállapítást az előadásában, hogy a vagyoni jogi követelés megjelölt összege nem helytálló, a jogelismerés körében beállt a törvényi vélelem²⁸: úgy kellett tekinteni, hogy az alperes a felperesi igény alapját nem vitatja, azt „valónak tartja”, s csak az összegezésre folytathatott bizonyítást a perbíróság. Ennek volt iskolapéldája, amikor a kereset alapját a felek által korábban kötött ideiglenes „adás-vevési” szerződésbe foglalt egyik kikötés képezte, melynek értelmében a szerződéstől elálló fél bizonyos összegű bánatpénzt volt köteles fizetni. Az alperes elismerte a felperesi követelés jogalapját, viszont a felperes által a keresetében megjelölt összeget vitatta, arra hivatkozással, hogy a bánatpénz egy részét már a felperesnek asztalára tette, ezért a teljes kereseti összeg megfizetésére az alperes nem volt kötelezhető. E körben a bíróság nem vizsgálhatta a szerződés

²⁵ Spengel Sándor: Kihallgatható-e mindkét fél eskü alatt? 2. [r.], in: A Jog, 14. évf. 1895/4. sz. 29. p.

²⁶ Fövenyessy Lajos: Perjogi kérdések, tekintettel az új perrendjavaslata. 4. [r.] Valószínűsítés. in: A Jog, 21. évf. 1902/23. sz. 178. p.

²⁷ Dr. Révay Bódog: A peres felek eskü alatti kihallgatása [2. r.], in: A Jog, 25. évf. 1906/52. sz. 380. p.

²⁸ Dr. Plósz Sándor: A törvényes vélelem természete. in: Jogállam, 11. évf. 1912/1. sz. 89-90. p.

érvénytelenségét amiatt, hogy esetleg az alperest a szolgáltatás tárgyában megtévesztették, ameddig az alperes nem tett érvénytelenségi kifogást a perben.

Hasonló, ám bonyolultabb kérdéskör problematikáját tárgyalta az 1899. évi jan. 10. napján meghozott 1468. sz. budapesti kir. ítélőtáblai döntés és az 1899. évi máj. 23. napján meghozott 356. sz. kir. curiai döntés. Az eredeti kereset rendes perben lett folyamatba helyezve, viszont e felsőbbírási döntéseknek relevanciája volt a sommás perekre nézve egyébként is, mivel Se. 2. § 1. bek. értelmében, ha a követelés összege az 500 Frt-ot nem haladta volna meg, a jelen kereskedelmi ügylet egyébként sommás ügyre tartozott volna. Az ide kapcsolódó releváns jogesetben, a felperes keresetével kőművesmunkák elvégzése ellenében kiállított számla összegének megfizetésére kérte kötelezni az alpereseket. A szerződésben a felek olyan kikötést tettek, mellyel kizárták a teljesített munka mennyisége s a munkáért felszámított követelés összegének kifogásolhatóságát azon esetre, ha a végszámlát a megrendelő egy hónapon belül felül nem vizsgálja. E szerződési záradéknak az volt az értelme, hogy a számlakövetelés a megrendelő részéről elismertnek tekintendő, ha egy hónapon belül nem kifogásolja annak tartalmát.

Az alperesek a perben a szerződés érvényét egészében nem vitatták, viszont kifogásolták a vagyoni jogi igény alapját képező végszámlára vonatkozó tételeket, álláspontjuk szerint ugyanis a számla „hemzsegett” a hibáktól, de konkrétan csak a becsatolt B), illetve g-/. a. végszámlája 49. tételét nevezték meg: e tétel alatt a felperes 26 frt 27 kr.-ral többlet számított fel tévedésből. Az elsőbíróság a keresetnek helyt adott, miután a szerződési záradék értelmében álláspontja szerint úgy kellett tekinteni, hogy az alperes elismerte a követelés jogalapját; az összegszerűsége csak a megjelölt egyetlen tétel vonatkozásában vezetett bizonyítást, mivel az alperesek általánosítása („hemzseg a hibáktól”) nem volt kellő alap a további bizonyításra.²⁹ Hasonlóan történt egy korábbi ügyben, még a „Ptrt. alatt”. (C. 1891 ápr. 16. 9443/90. sz. Gr. Vin. 659.)

A jelen jogeset eljárásjogi, s nem anyagi jogi (tévedés) szempontú vizsgálódása körében kiemelendő, hogy az alperesi elismerés mindig az érvényesíteni kívánt jog elismerését jelentette, ennek anyagi jogi vonzata volt, mert erre tekintettel ítélet is születhetett nyomban. A beismeréssel viszont nem érintette a felperesi igény jogalapját³⁰, csak az előadott tényeket nem kifogásolta az alperes, ha beismerett valamilyen körülményt a fél, arra mellőzhette a külön bizonyításfelvételt a bíróság. A jelen esetben nem történt beismerés az előadott tények

²⁹ Beck Hugó (szerk.): Kereskedelmi jog 2. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1904. 100-101. p.

³⁰ Fövényessy Lajos: Perjogi kérdések tekintettel az új perrendjavaslatra. 3. [r.] in: A Jog, 21. évf. 1902/2. sz. 10. p.

vonatkozásában, sőt, kifejezetten kifogásolta az összecszerűséget az alperes, ezért e tényre a bizonyításfelvétel nem volt mellőzhető, ám a felperesi keresetnek helyt lehetett adni a „jogelismerés”³¹ okán.

1. 1. A sommás eljárás újra szabályozásának szükségessége (Se.)

A sommás gyors, egyszerű és szóbeli eljárás jelentette a szóbeli s írásbeli eljárási rendszer között a közvetítést az Rpp. felé, a szóbeliségbe való átmenetnek egy fő állomása volt. Ezért a sommás eljárást, mint az eljárások egyik különleges nemét, részletesen kellett szabályozni azon elveknek az alapul vételével, melyek az eljárási reformnál is követendőek voltak.

Az Se., mint „próbatörvény”³², s ennek alapulvételével a későbbi Rpp. szabályozása a nyugati felvilágosult elveknek³³ megfelelően továbbá a szóbeli, közvetlen tárgyalás általánossá tételére koncentrált, és a perkoncentráció keresztülvitelére. A nyilvánosságot pedig a Ptrt. 103-105. §-ai s gyakorlat alakították, de olyan valódi érvényesülése³⁴ nem volt, mely a jogi élet teljes feltárásával azt a jogbiztonságot is elősegítette volna, ami által történhet a jog megértésének elősegítése a nép körében, valamint a bíróság s az emberek közötti kapcsolat tudatosításának erősítése.³⁵ A teljes nyilvánosságot a perrend a tárgyalásra korlátozta a szóbeliség kiteljesítése céljával. „Minthogy azonban a modern polgári per minden intézkedése tárgyaláson történik, az írásbeli kereset és egyéb iratok csak a per előkészítésére szolgálnak és csakis akkor bírnak hatállyal, ha a tárgyaláson előadottnak vagy felolvastatnak, — egy szóval a per a kereseti kérelem előadásától az ítélet kihirdetéséig a tárgyaláson alakul meg, folytatódik le és nyer befejezést, — bátran mondhatjuk, hogy a mi perrendünk, ha nem is vélelmezi a nyilvánosságot, mégis alapelvül fogadta el.”³⁶

³¹ Ernst Rudolf Bierling: Juristische Prinzipienlehre. Akademische Verlagsbuchhandlung von J.C.B. Mohr. Freiburg und Leipzig. 1894. 121-123. p. Megjegyzés: A német jogirodalomban a jogelismerés „fikciójának” ilyen csírái az ún. „alanyi kötelesség” értelmezésével kapcsolatosan szintén, e korban már megtalálhatóak voltak. Bierling dolgozta ki vonatkozó elméletét a jogtétel elismerésével összefüggésben, amely álláspontom szerint, analógia módszerével vonatkoztatható a tárgyalt esethez.

³² Kengyel Miklós: Az 1893. évi sommás eljárásról szóló törvény. in: Magyar Jog. 1993/10. sz. 608–611. p.; Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest. 2014. [továbbiakban: Kengyel] 59. p.

³³ Nagy Dezső: A polgári peres eljárás reformja [13., 1883]. in: Magyar Jogászegyleti értekezések új folyam, 2. kötet (13-17. füzet). Budapest, 1885. 4-5. p.

³⁴ Bölöni László: Perbeli közvetlenség. in: A Jog, 18. évf. 1899/50. sz. 365-366. p.

³⁵ Dr. Richter Béla: Politikai irányeszmék hatása a polgári perjogra. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó, Szeged, 1938. 23. p. Megjegyzés: Richter „Wilmowsky und Levy” szerzők Zivilprozessordnung c. munkájából idéz német nyelven.

³⁶ Dr. Egyed István: A polgári per nyilvánossága. in: Jogállam, 14. évf. 1915/7-8. sz. 567-658. p.

1. 2. Szóbeliség és perkoncentráció

A szóbeliség az eljárásnak már a „nyitó” szakában is hangsúlyt kapott. A törvény mindkét perszerkezetben biztosította az igényérvényesítő fél számára, hogy sommás keresetét a perbírósnál jegyzőkönyvbe mondhatta (Se. 14. § 1. bek.; Rpp. 135. § 1. bek.). A szóbeli előadáshoz a perbíróság útbaigazítási kötelezettsége (Se. 14. § 2. bek.; Rpp. 135. § 2. bek) azonban nem volt újkeletű. A bíró viszont az eljárási cselekmény jegyzőkönyvbe foglalását nem tagadhatta meg a féltől, ha a fél ahhoz a bíró figyelmeztetése után is ragaszkodott.

Az Se. s Rpp. szabályozása egyaránt a szóbeliség általánossá tételére koncentrált. Ezért mindkét szisztémában a szóbeli, egységes egész érdemleges tárgyalás menetét s az ott szóban elhangzottakat főszabályként általánosságban jegyzőkönyvezte a perbíró³⁷; elkerülendő azt, hogy a tárgyalások gondos jegyzőkönyvezése az írásbeliséget erősítene s kockáztatná a szóbeliség bevezetésével elért előnyöket³⁸, a későbbi törvényhozások is afelé terelték a gyakorlatot, hogy ne elsődlegesen a jegyzőkönyvbe, hanem az ítéleti tényállásba kerüljenek feljegyzésre a tárgyaláson előadottak³⁹, ezzel is ösztökölték arra a perbírósgot, hogy már az első érdemleges tárgyalási határnapon hozzon ítéletet. A koncentrált pervitel szolgálta, hogy szükségtelenül ne húzódjon el a per; ez a modern pervitel alapja, "mert miképpen értse meg a kereskedő, az iparos, hogy a mai élet gyors ütemében csak évek múltán kapja meg az ítéletet".⁴⁰

A per iratanyaga az ügy eldöntésében csak annyiban volt figyelembe vehető, amennyiben az szóval elő lett adva a tárgyaláson, az iratok papírból való felolvasása is akkor volt megengedhető, ha szószerinti tartalmuk volt irányadó⁴¹. Ez lényegi különbsége volt az Se. s Rpp. rendszerében szabályozott eljárásnak a Ptrt. szerinti írásbeli rendes perhez képest⁴². A szabályozás mindazonáltal a feleknek megengedte azt, hogy az előadásuk hiteles feljegyzését a jegyzőkönyvhöz mellékeljék⁴³, illetve a perbíró is elrendelhetette a lényeges nyilatkozatok jegyzőkönyvbe vételét kérelemre. A bíróság a szóbeliség érvényesülése okán elsősorban

³⁷ Csanády István: Törvényjavaslat a sommás eljárásról. in: A Jog, 12. évf. 1893/20. sz. 153. p.

³⁸ 1893. évi XVIII. tc. indokolása a 42-44. §-hoz

³⁹ Dr. Plopu György: Az ítéletek indokolása a sommás eljárási törvény rendelkezései alapján. in: A Jog, 16. évf. 1897/38. sz. 262-263. p.

⁴⁰ dr. Fodor Ármin: A polgári peres eljárás reformja. in: dr. Gaár Vilmos, dr. Szalai Emil (szerk.): Jogállam. Jog- és Államtudományi Szemle, I. évf; 1930. 85-92. p.

⁴¹ 1911. évi I. tc. indokolása [továbbiakban: Rpp Indokolása] a 126. §-hoz

⁴² Dr. Székács Aladár: A perjog egyik főproblémája a perrendtartásban. in: Jogállam, 14. évf. 1915/1-2. sz. 92-99. p.

⁴³ Tatics Péter: Néhány szó az új sommás eljárás 71-ik és 160-ik szakaszához. in: A Jog, 14. évf. 1895/3. sz. 22. p.

feljegyzéseire és emlékezetére hagyatkozhatott. Elkerülendő pedig azt, hogy a periratok rendszeres jegyzőkönyvhöz csatolása rögzüljön a gyakorlatban, a későbbi szabályozás iránya a jegyzőkönyvhöz csatolható iratok tartalmát egyre szűkítette, ennek nyomán a bíróság megtagadhatta a nem megfelelő irat becsatolását. (Rpp. 245. §, 1925: VIII. tc. 4. §, 1930: XXXIV. tc. 14. §) Az ítéletre vonatkozó alaki szabályok viszont szigorodtak⁴⁴.

A perbíróság csak azt vehette figyelembe szigorúan, amit a felek a tárgyaláson szóban előadtak⁴⁵, s a szóban előadott *petitumot* kellett az ítéletben kimerítenie teljeskörűen. Minden, a tárgyalást előkészítő irat a felek s a bíróság számára is, tájékoztatásul szolgált⁴⁶. A feleket az előkészítő iratok tartalma sem kötötte. Az Rpp. javaslatát övező kritikák azt viszont kiharcolták, hogy alapesetben - tehát elsőfokon a törvényszéki eljárásban - a felek az érdemleges tárgyalást kellően készítsék elő egymás, és a bíróság informálása végett is azzal⁴⁷, hogy az előkészítő iratokat s azok mellékleteit még a szóbeli tárgyalás előtt, de a közlés után nyomban, a bírósági iratokhoz csatolás végett a bírósági irodában „tegyék le”.⁴⁸

1. 3. Teljes közvetlenség sarkalatos eljárásjogi aspektusai, és perkoncentráció

A teljes közvetlenségnek a XIX. században hangsúlyosan megjelenő egyik aspektusához, miszerint a bíróság előtt történjék közvetlenül a bizonyítási cselekmények elvégzése, hozzáépült az a követelmény magyar honban, hogy a bíróság által történjék a bizonyításfelvétel is⁴⁹ (szemben az *enquête judiciaire*). Egy másik aspektusához pedig – az elsőnek bár ellentmondva – tartozott azon kritérium, hogy az első megnyitott s egyetlen tárgyalási határnapon lefolytatható legyen a bizonyítás közvetlenül a perbíró előtt s meg tudja állapítani az ítéleti tényállítást, mely alapján megalapozott döntést is tud hozni. A közvetlenség érvényesülésének problematikáját különösen a tárgyalás (mérlegelhető s kötelező) felfüggesztése, valamint elhalasztása esetkörök jelentették.

Az Se. s Rpp. szabályozása is határozott rendelkezést a felfüggesztés mérlegelhető esetköreire. A bíróság a per tárgyalását a polgári vagy büntető eljárás jogerős befejezéséig, vagy

⁴⁴ A törvénykezés egyszerűsítéséről szóló Főrendiház által elfogadott törvényjavaslat. in: Polgári jog, 6. évf. 1930/6. sz. 304. p.

⁴⁵ dr. Herczegh Mihály: Magyar sommás eljárás és fizetési meghagyás. 1893: XVIII. és XIX. törvénycikkek. Franklin Társulat, Budapest, 1894, [továbbiakban: Herczegh] 77. p.

⁴⁶ Dr. Pap József előadása. in: Szladits Károly (szerk.): Magyar Jogászegyleti értekezések 24. kötet (201-205. füzet). Budapest, 1902. 203-205. p.

⁴⁷ Dr. Papp József: Az új polgári perrendtartásról. in: Jogállam, 6. évf. 1907/8. sz. 630. p.

⁴⁸ Rpp Indokolása a 200. §-hoz

⁴⁹ Törvényjavaslat, a magyar polgári perrendtartásról. in: Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, III. kötet (102. sz.), Pesti Könyvnyomda-Rt., Budapest, 1902, 197-198. p.

a közigazgatási hatóság végérvényes eldöntéséig felfüggeszthette, ha a per eldöntése részben vagy egészben olyan körülményektől függött, melyek megállapítása egy már folyamatba tett más polgári peres, nem peres, vagy büntető eljárásnak, vagy hatóság döntésének képezték a tárgyát, - vagy ha a perben hivatalból üldözendő oly büntetendő cselekmény jelenségei merültek fel, melynek megállapítása a per eldöntésére lényeges befolyással volt. (Se. 44. §; Rpp. 234. §)

A felsőbíróságok Rpp-be átvetető joggyakorlata elsődlegesen egyes ügytípusokra, vagy valamely bizonyítási cselekményre⁵⁰ vonatkoztatva szorította meg az alsóbíróságok gyakorlatát a felfüggeszthetőség tárgyában, tipikusan polgári s büntető perekben.

A „más” pernek a felfüggesztés kimondásakor kellett, hogy folyamatban legyen. (K. 1905. nov. 18. H. 35. Dt. IV. f. ÜL K. 237. sz. 323. L)

A „más polgári peres eljárás” tárgyában: a más polgári per jogerős befejezéséig akkor volt felfüggeszthető a folyamatba tett per, ha a különböző perek olyan szinten „egybefüggtek”, hogy bizonyos körülményeknek az egyik perbeni megállapítása kihatott a másik per eldöntésére is. (B. 1909. jan. 5. 1908. H. 55. sz. T. XIII. 276.) A szerződésszegésből származó igények viszont pl. perelhetők voltak zavartalanul anélkül, hogy a szerződést más perben kellett volna érvényesíteni. (Gy. 1904. okt. 27. G. II. 65. T. IX. 390.)

Az ügyet a büntető bírósághoz a per felfüggesztése mellett akkor utasíthatta, ha tipikusan a jegyzőkönyvben felmerültek a büntetendő cselekménynek olyan jelenségei, melyek a bűnvádi eljárás indítására alapot szolgálhattak. (B. 96. ápr. 24. II. G. 23. T. I. 105.) Ha viszont pl. a felperes s alperes is megesküdött a vallomására, a per eldöntése nem volt függővé tehető a hamis tanúzás bűnvádi eljárásban való előzetes kihirdetésétől. (K. 99. jan. 26. I. G. 498/98. F. IV. 287.)⁵¹

A felsőbíróságok megszorítónak tekinthető joggyakorlatának cáfolata volt azonban, hogy a jogalkotó kivételt szabott az Se.-hez képest, pl. olyan esetköröket kiemelve (Rpp. 235. §) a mára is kihatóan, melyek esetében az eljárást köteles volt felfüggeszteni a bíróság.

A közvetlenség elvének másik aspektusa, hogy a bíróság a tárgyalás után nyomban vagy nagyon rövid hatidővel utána véghatározatot hozzon s hirdesse ki. Az Se. s Rpp. rendjében a peranyag megosztásával s beláthatóvá tételével összefüggésben a bírónak biztosított széleskörű intézkedési lehetőséggel egyaránt, juttatott e kitétel különösen érvényre. A bíróság elrendelhetette pervezetése körében, hogy az egy keresetben érvényesített több követelés

⁵⁰ Pl. Budapesti kir. tábla 1915 május 19. P. IV. 6901. sz. döntése. in: Kovács Marcel (szerk.): Perjogi döntvénytár. I. kötet, Franklin-Társulat, Budapest, 1916. 246-247. p.

⁵¹ Fabinyi, 450-456. p.

elkülönítve legyen tárgyalva⁵². A tárgyalást elsősorban a megosztható követelésnek egy részére, vagy a követelés előkérdésére is szoríthatta. Arról is rendelkezhetett, hogy a tárgyalás egyazon követelés alapítására vagy *megerőtlenítésére* szolgáló vitapontok közül egyre vagy többre legyen szorítva. (Se. 42. §; Rpp. 232. §) A bíróság hozhatott akár 3-4 részítéletet is, ha pl. a keresettel érvényesített több követelés közül csak egy volt alkalmas a végeldöntésre (Se. 103. §; Rpp. 388. §) – Tomory érdekes felvetése, hogy akár külön a per főtárgyára, s külön a perköltségre is⁵³. A követelés alapja s mennyisége szerint elkülöníthető vitáknál az alap fennállását közbenszóló ítélettel előzetesen megállapíthatta. (Se. 105. §; Rpp. 391. §)

A peranyag ilyen mérvű megosztásának, átláthatóvá tételének lehetősége hozzásegítette a perbíró a tárgyalás bezárását követően az ítélet rögtöni meghozatalához.⁵⁴

2. Egységes és osztott eljárás szerkezete

"Szokás a pernek un. szakait, stádiumait megkülönböztetni, ezek (...) a tárgyalási, bizonyítási, ítélethozási, felelőviteli és a végrehajtási."⁵⁵ Suhayda (1869) felosztásában az elsőfokú eljárás „tárgyalási” – rendes írásbeli szak, peralapítás, iratváltások („*Quod non est in actis, non est in mundo.*”⁵⁶) és érdemi (bizonyítási) szakokra osztódott, előrevetítve az osztott szerkezetet, melyeket – hozzáteszi – megelőző szükségképpen a „bírói megintés”, azaz keresetindítás. A rendes írásbeli eljárás ennél fogva elsőfokon akkoriban, jogilag nem kifejezetten kimondva, mégis három szakból állt.

A sommás szerkezetben (1893) az elsőfokú eljárás két szakaszos volt: 1. keresetindítási szak, 2. egységes érdemi tárgyalási szak; valamennyi előkészület az egységes tárgyalásra koncentrálódott, a járásbírói hatáskörbe utalva. Egységes szóbeli tárgyalás volt ugyan, de a halasztásokat illetően különböző ülések voltak különböző tárgyalási határnapokra elosztva. A joggyakorlat azonban különböző tárgyalásokról⁵⁷ beszélt. A törvény is a tárgyalás elhalasztásáról, nem pedig folytatásáról rendelkezett (hasonlóan Rpp). A halasztás s folytatás e tekintetben ugyanazt jelentette. Az első tárgyaláshoz képest minden tárgyalás, ami nem minősült elsőnek, folytatólagos tárgyalás volt. E szabályozásnak az volt a lényege, hogy azokon

⁵² Ruttkay Aladár: A sommás eljárást és a fizetési meghagyásokat szabályozó törvényekre vonatkozó ügyviteli szabályok. in: A Jog, 13. évf. 1894/19. sz. Budapest, 148. p.

⁵³ Tomory János: A részítélet kérdéséhez. in: A Jog, 14. évf. 1895/52. sz. 380. p.

⁵⁴ Fabinyi, 429-430. p.

⁵⁵ Suhayda János: A magyar polgári törvénykezési rendtartás. Magyar Tudományos Akadémia-Eggenberger Ferdinánd akad. könyvkereskedése, Pest, 1869. 66. p.

⁵⁶ Ruzsoly József: Európai jog-és alkotmánytörténelem. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2011. 553. p.

⁵⁷ Szalay Tamás: A sommás eljárás a gyakorlatban. in: A Jog, 18. évf. 1899/14. sz. 112. p.

az ülésnapokon, melyek nem minősültek első tárgyalásnak, bizonyos olyan határozatok, melyek csak az első tárgyalás elmulasztásához kapcsolódtak, nem voltak meghozhatók a folytatólagos tárgyaláson.

Az egységes eljárással parallel volt az 1911. évi osztott szerkezet (főtárgyalási modell). Plósz közel huszonöt évig próbáltatta az alsóbíróságokkal az egységes érdemleges szóbeli tárgyalást, mire az Rpp-t hatályba léptették; s habár mindkét rendszerben a tárgyalás egységes egész volt, az osztott rendben a koncentrálttság okán Plósz nemcsak két elemre osztotta fel az elsőfokú eljárást, hanem három létszakasz szolgálta a gyors pervitelt: keresetindítási szak, „perfelvételi nap” s érdemleges (bizonyítási) szak, mely utóbbi kettőt a „per caesura” választotta el⁵⁸. Rpp. az általános szabályokat a törvényszéki eljárásra modellezte – Pptr.-hez, s a hatályos perrendünkhöz hasonlóan. A törvényszéki s járásbírói eljárásokra vonatkozó szabályok egységesen voltak, ha pedig valamely szabály a járásbírói eljárás előtt nem vagy másként nyert volna alkalmazást, az erre való utalás külön kiemelésre került.⁵⁹

A per szerkezetében azonban akkor lett volna koncentrált ténylegesen, ha a törvény oly módon tagolja az eljárást, hogy az egyes szakoknak valóban jól elhatárolható funkciókat teremtet. A hatályos Pp. ennek megfelelően a percezurát következetesen érvényesíti az eventualitásnak teret adva, miután az európai [pl. dZPO (német, 1877), schZPO (svájci, 2008), ZPP (szlovén, 1999) minták] figyelembevételével kialakított osztott szerkezet „világossá teszi az egyes eljárási szakok funkcióját, (...) ami a perhatékonyság mellett a kiszámíthatóságot is előmozdítja”⁶⁰. Wopera állítja, hogy e „rendszerben az eljárás tagolása azzal szolgálja a perkoncentrációt, hogy az állítások, a kérelmek, az indítványok főszabály szerint az előkészítő szak végére véglegesednek, így a per megfelelő előkészítése a koncentrált érdemi tárgyalás sikerét biztosítja.”⁶¹ Viszont tény, hogy a hatályos kúriai gyakorlat is harmonizál az egységes eljárással a tekintetben, hogy az osztott eljárás, úgymond egysége, bár ellentmondásosnak tűnhet, akként jelentkezik, hogy 1. a perfelvétel körében is, bár kivételesen, de fogantatható bizonyítás, 2. törvényi esetekben, perfelvételi nyilatkozat tétele s változtatása lehetséges az érdemi szakban is, a tárgyalás berekesztésével bezárólag. Ennek alátámasztására felhívom a CKOT 2018. nov. 19.-ei ülésén elfogadott 39. sz. kúriai állásfoglalást, mely elsőként, a bírói gyakorlat s a Pp. összhangjának biztosítása érdekében, rendelkezik a kereset, illetve az

⁵⁸ Dr. Papp József: Az új polgári perrendtartásról. in: Jogállam, 6. évf. 1907/8. sz. 627. p.

⁵⁹ Bartha Bence: A tárgyalási szerkezet változásainak hatásai a polgári perben. Közjegyzői Akadémiai Kiadó, Budapest, 2022. 122-125. p.

⁶⁰ 2016. évi CXXX. törvényhez fűzött Általános indoklás 2. pontja

⁶¹ Nagy Adrienn–Wopera Zsuzsa (szerk.): Polgári eljárásjog I. Wolters Kluwer Kft, Budapest, 2019. <https://doi.org/10.55413/9789632958255> (Letöltve: 2024. 06. 11.)

ellenkérelem változtathatóságáról s az eventualitás, formalizmus áthidalásáról az érdemi tárgyalási szakban, az elasztikus eljárás kialakításának szolgálatában.

Az ún. „vegyes” szerkezetre pedig a kir. járásbírótság előtt volt a joggyakorlatban kialakított példa, a később ismertettek szerint.

3. Tárgyalást előkészítő cselekmények az egységes és osztott eljárásban

A peres eljárás előkészítése mindkét szerkezetben egyformán még a peralapítás előtt már a keresetindítási szakban elkezdődött – amihez tartozott magának a keresetlevélnek az előterjesztése vagy a petitum s tények jegyzőkönyvbe mondása felperesi oldalról a törvénykezési napokon, majd e perszaknak részei voltak továbbiakban a keresetlevél megvizsgálása s az ennek kapcsán teendő bírói intézkedések.

Az Se., s Rpp eljárásában elegendő volt a felperesnek a beadványában előadni a kérelmet, s a tényeket pedig csak annyiban kellett szolgáltatnia, hogy az érvényesíteni kívánt jog elkülöníthető legyen a bíróság számára minden más jogtól⁶², hogy érdemben tudjon foglalkozni a tárgyaláson szóban előadottakkal. A korabeli kéttagú pertárgy-fogalomnak (petitum s a tényállítás legyen konzekvens a jog megállapíthatósága tekintetében) megfelelően a járásbíró „találta fel” tehát az „állított” jogot a felperesi előadás alapján, szemben a rendes eljárásban már ekkor alkalmazott háromtagú pertárgy-fogalommal (Ptrt. 64. §).

A felperesnek a tényállításait alátámasztandó, csatolnia kellett a bizonyítékokat már a keresetéhez, az okiratokat eredetiben vagy másolatban, melyekre hivatkozott.

Az osztott szerkezet kapcsán a bizonyítással összefüggő nyilatkozatok tekintetében fontos felismerni, hogy a keresetlevél nemcsak idézőlevél⁶³ s a per alapítását előkészítő irat volt, hanem szintén, hivatva volt az érdemi tárgyalás előkészítésére. A fél tárgyalás előkészítésére vonatkozó kötelezettségéből következik, hogy a kereset megállapításához szükséges bizonyítékokat, indítványokat közölje, egyébként már a keresetlevélben is⁶⁴. Ugyanis, főként a kir. járásbíróságok előtt előfordulhatott pl., hogy a bíróság nemcsak a perfelvételre, de már az érdemi tárgyalásra is idézte az ellenérdekű felet, ami miatt nem érvényesült teljeskörűen a percezúra⁶⁵ (Rpp. 142. §); ennek okán az eljárás vegyes szerkezetet öltött. Az igényérvényesítő pedig, ha nem szolgáltatott peranyagot, s emiatt az érdemi

⁶² Magyary Géza: Magyar polgári perjog. Franklin-Társulat, Budapest, 1913. 476. p.

⁶³ Dr. Borsitzky Imre: A tárgyalási elnök jogköre a polgári perrendtartásban. [1.r.]. in: Jogállam, 14. évf. 1915/1-2. sz., Budapest, 84. p.

⁶⁴ Dr. Kovács Marczel: A polgári törvénykönyv törvényjavaslata. in: Jogállam, 14. évf. 1915/6. sz. 436-437. p.

⁶⁵ Fabinyi, 304. p.

tárgyalásra nem térhetett át a bíróság, kötelezték a mulasztásával okozott költségek megfizetésére. (Rpp. 179. §, 203. §) A jelen okfejtésből következik, hogy az Rpp. rendszerében a percezúra csak a törvényszéki eljárásban jutott érvényre.

3. 1. Bírói határozatok elhatárolása

A járásbíró avagy a kir. törvényszék tanácsának elnöke egyszemélyben végezte a rászignált kereset s mellékleteinek alaki vizsgálatát, melynek eredményeként eszközölhette⁶⁶ a felperesi beadvány visszautasítását, hiánypótlóztatását, vagy elfogadását. A keresetnek ugyanis alkalmasnak kellett lennie arra, hogy érdemi elbírálás alá vonják.

A keresetindítási szakban visszautasításról, vagy tárgyalási szakban megszüntetésről rendelkező döntése meghozatalakor a bíróság nem keletkeztetett ítélt dolgot, a jog, követelés, ha az anyagi jogszabályok lehetővé tették⁶⁷, érvényesíthető volt bírósági úton pl. egy másik peres eljárásban. Fontos különbséget tenni végzés s ítélet, mint alaki határozatok között⁶⁸ ennél fogva már a keresetindítási szak tárgyalásakor is – végzéssel visszautasított, valamely egyéb eljárásjogi kérdésben döntött; az ítélettel pedig a tárgyalás bezárását követően érdemben elutasított vagy pl. a létező jog fennálltát megállapította. (1899. máj. 18. I. G. 62. sz.)

Fontos kiemelni, hogy a hatályos Pp. kapcsán a normavilágosság követelményének érvényesítése megkövetelte a szabályozás felülvizsgálatát⁶⁹, ezért a kodifikáció eredményeként az idevonatkozó terminusok (visszautasítás/elutasítás) ennek megfelelően módosultak, visszatérve a Plósz-féle megnevezésekhez.

Ha a bíróság magát a jogvitát bírálta el, az ügy érdemében hozott ítéletet, s ezzel befejeződött az elsőfokú eljárás. Ha végzést hozott, akkor még folyamatában volt jellemzően az eljárás, pusztán annak során is felmerültek bizonyos kérdések, melyek tárgyában döntést kellett hoznia. Pl. keresetindítási szakban, ha a bíróság a keresetlevél hiánypótlására hívta fel a felet, mert a beadvány alakilag hiányos volt; vagy hozhatott a bíróság a tárgyalási szakban, pervezetése körében is alaki határozatokat, pl., ha a tárgyalás elhalasztása miatt felmerült költségekben marasztalta a felet. Ilyen esetekben alakszerű határozatban is meg kellett, hogy jelenjen a döntés, a bíróság végzést hozott.

⁶⁶ Herczegh, 68. p.

⁶⁷ Pld. Kúria 1921 jún. 15. Pk. I. 1977. sz. döntése. in: Kovács Marcel (szerk.): Perjogi döntvénytár. VII. kötet, Franklin-Társulat, Budapest, 1923. 51-52. p.

⁶⁸ Dr. Vörös Ernő: Az eljárás folyamatában hozott határozatok jogi természete és az azok elleni fellebbezvitel. in: Magyar jogi szemle, 2. évf. 1921/7. sz. 431-435. p.

⁶⁹ 2016. évi CXXX. törvényhez fűzött Részletes indokolás a 115-116. §-hoz

A perbíróság pl. tárgyalási szakban az alperes pergátló kifogásáról dönthetett sommás perben az Se. alapján formális határozattal végzésben, tehát az egyébként alaptalan alaki védekezését az alperesnek visszautasíthatta, vagy pedig pervezetése körében felhívta arra az alperest, hogy az alaki védekezése után adja elő szóban az érdemi védekezését is a szóbeli tárgyaláson, így biztos, ami biztos, kérje a kereset elutasítását is, s a bíró azután csak az ítéletben tért ki arra, hogy az alaki védekezését az alperesnek miért hagyta figyelmen kívül.

Az Rpp. rendszerében a pergátló kifogásokról elkülönítve szükségképpen formális határozattal kellett határozni: 1. törvényszéki eljárásban ítélettel – miután pergátló kifogások tárgyalhattak fontos kérdéseket, ennek okán sem lett volna célszerű végzés hozatala, hiszen azt fellebbvitellel az egyébként súlytalan kérdésekre fenntartott felfolyamodással lehetett volna elintézni⁷⁰, ahogyan történt korábban az Se. rendszerében –; 2. járásbíróság előtt végzéssel. (Rpp. 181. §)

Kivételként voltak olyan végzések is, melyek nem az ügy érdekében születtek, de az eljárást mégis lezárták: keresetlevelet visszautasító (Se. 17. §; Rpp. 141. §), s az eljárást megszüntető végzés (Se. 28. §; Rpp. 182. §, 183. §) valamely abszolút ok fennforgása okán, egyező helyzetet teremtettek a tekintetben, hogy az eljárás nem zárult le érdemben. Az Rpp. (423. §) s hatályos jogunk ide sorolja azt az esetkört is, amikor az egyezséget végzéssel hagyja jóvá a bíróság s a végzés jogerőre emelkedésével befejeződik az eljárás.

A sommás ügyben (Ptrt. 124. §) viszont a járásbíra nem hozott határozatot az egyezség jóváhagyásáról, hanem az egyezséget a jegyzőkönyvbe vezették fel, s a bíró, felek, esetleg, ha volt jegyzőkönyvvezető, tolmács azt kézjegyükkel ellátták. Az eljárást viszont nem a tárgyalásról felvett jegyzőkönyv zárta le érdemben, mert maga a jegyzőkönyvbe felvett jogerős egyezség bírt a jogérvényes ítélet erejével, ahogy pl. az az egyezség is ítéleti hatállyal bír ma, amit jogerős végzéssel jóváhagyott a bíróság. A jogerőre emelkedett egyezség volt az, ami ítéleti hatályú, nem pedig az egyezségnek a „ruhája”, ami akkor az Se. szerint a jegyzőkönyv volt, Rpp rendszerében és ma pedig végzéssel operál a bíróság. A jogerős egyezségről s annak mellékleteiről pedig a jogi érdekelt másolatot is kérhetett a bíróságról, mely kivonat felmutatásával egy újabb perben pergátló kifogást emelhetett alaki védekezése keretében.

⁷⁰ Fabinyi, 392. p.

3.2. Kereset visszautasítása ún. abszolút visszautasítási okok fennforgása okán

A perbíró első lépésként azt vizsgálta meg a felperesi beadvány kapcsán, hogy a kereseti igény érdemi elbírálására bír-e hatáskörrel, illetékességgel⁷¹; ugyanis, ha e tekintetben olyan hiányosság mutatkozott a kereset kapcsán, amit nem lehetett hiánypótlásra visszaadással orvosolni (Se. 17. §; Rpp. 141. §) – tehát sommásban nem volt hatásköre, illetékessége az adott ügy elbírálására, osztott perben ehhez járultak még a törvényben taxatív meghatározott abszolút okok (Rpp. 180. § 1., 2., 3., 5., 6.) –, bíróság a küszöbről visszautasította a keresetlevelet, mivel áttétel ennek kapcsán nem volt. Az abszolút visszautasítási okokat a törvény előírta, ezek fennállását a bíróság hivatalból a keresetlevél elintézésekor s az eljárás egész folyamatában végig köteles volt figyelembe venni. A keresetindítási szakot követően a tárgyalási szakban azonban, már csak az eljárás megszüntetésére kerülhetett sor támadható végzéssel, valamely perakadály fennállása címén, ez esetben sem zárult érdemben a jogvita, ugyanígy a rendes eljárásban⁷².

Az igazságszolgáltatási szervezetrendszerben az általános hatáskörű bíróságok⁷³ a törvényszékek voltak a tekintetben, hogy mindazon ügyekben (Ptrt. 94. §; Rpp. 2. §), melyeket a törvény nem utalt más bíróság hatáskörébe, törvényszék volt jogosult eljárni elsőfokon.

A Ptrt. az Rpp. bevezetéséig ilyenformán különböztetett rendes eljárást, melynek elbírálását törvényszék hatáskörébe utalta, s ehhez képest meghatározott kivételes bíróságokhoz és sommás eljárás alá tartozó ügyeket azzal, hogy minden peres ügy, mely a Ptrt. 94. § szerint a sommás eljárásra, vagy a kivételes bíróságokhoz utasítva nem volt, a rendes eljárás alá tartozott⁷⁴. A sommás ügytípusokat a Ptrt. 93. § taxatív határozta, valamint a későbbi Se. 1. §, 2. § további eljárásokat vont e körbe a törvényszék leterheltségét csökkentő intézkedésül: pl. a Kereskedelmi törvény 258. § 1., 2., 3. s 4. pontjaiban felsorolt ügyletekből felmerülő kereseteket. Kizárólag a sommás ügyekben fordulhattak a járásbírához, ellenben a bíróság hatáskör hiánya miatt visszautasítással operált.

⁷¹ Dr. Bock Bernát: Az illetékesség megvizsgálása a sommás eljárás 17. §-a szerint. in: A Jog, 13. évf. 1894/42. sz. 299. p.

⁷² Pl. Curia 1903 június 30. 5118. sz. a. döntése. in: Dr. Dárday Sándor, Dr. Fayer László (szerk.): Döntvénytár. A felsőbbbíróságok elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam XXV. kötet. Franklin-Társulat, Budapest, 1904. 27-28. p.

⁷³ Ress Imre: A polgári jogállam igazságszolgáltatási szervezetének kiépülése. in: Körmendy Lajos (szerk.): Levéltári kézikönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 129. p.

⁷⁴ Dr. Bónis György, Dr. Degré Alajos, Dr. Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Levéltárak Országos Központja, Budapest, 1961, 168. p.

Az Rpp. előtti időszakban a járásbíróóság hatásköre megállapíthatóságának nehézségét különösen az okozta, hogy az 1877: XXII. tc. 11. § taxatív felsorolta a kisperértékű ügyeket, melyek elintézését közigazgatási hatósághoz rendelte, ezzel kiemelte azokat a sommás eljárások közül. Az Se. 225. § az 1877: XXII. tc.-et pedig hatályában fenntartotta. A gyakorló jogászok természetesen, e korban is már próbáltak trükközni a „bagatell” bíróságok kikerülése érdekében⁷⁵.

Az abszolút okok miatti keresetvisszautasítások láttatják a kor hiányosságát, hogy az 1869: IV. tc. előírása ellenére, a törvénykezés a közigazgatástól nem különült el egészen.⁷⁶ A közigazgatási hatóság s a kir. járásbíróóság közös felsőhatósága az igazságügyi minisztérium volt, 1869: IV. tc. 25. § alapján a minisztérium volt jogosítva intézkedni rendes bíróság s a hatóság között felmerült hatásköri összeütközés tárgyában a hatásköri bíróság felállításáig, mely után is általánosnak tekinthető hatásköri rendelkezés volt azonban, hogy hatásköri kérdések elbírálásánál nem a jogviszonynak a fél általi minősítése, hanem a kereset alapjául előadott tényállás s a jogviszony valódi tárgyi természete irányadó. (XII. 653. Hb., XIII. 621., XII. 647., XII. 668. Hb.)⁷⁷

Az 1877: XXII. tc. 41. § kimondta, hogyha abszolút visszautasítási ok fennálltát észleli az eljárás során a hatóság, végzéssel az eljárást megszünteti; felperes keresetét ez esetben a rendes bíróság előtt pedig feltétlenül megindíthatja, s a rendes bíróság amiatt, hogy az ügy 1877: XXII. tc. hatálya alá tartozik, a keresetet vissza nem utasíthatja. A jelen szabály vonatkoztatható pl. arra az esetkörre is, ha a hatóság a keresetindítási szakban utasította vissza a keresetet, mivel a kereset visszautasítása és az eljárás megszüntetése is a jogvitára s a felek viszonyára vonatkozóan egyformán azzal a joghatással jár, hogy az eljárás befejeződött érdemi döntés nélkül. (1898. évi 20093. I. M. sz.). E szabályozás rendeltetése az volt, hogy a hatásköri összeütközéseknek az elejét vegyék. Ennél fogva, bármely kisperértékű ügy esetében a járásbíróóság hatásköre megállt szubszidiárius jelleggel, ezért a keresetet nem utasíthatta volna vissza akkor pl., hogyha az előljáráóság a keresetet bírósági útra utasította s a felperes a járásbíróóság elé hozakodott keresetével.

⁷⁵ D-O. L.: Miképp lehet a per tárgyának értékénél fogva sommás eljárás alá nem tartozó pert a sommás bíróság elé vinni? in: A Jog, 15. évf. 1896/34. sz. 239. p.

⁷⁶ Antal Tamás: A községi bíráskodás és az 1911. évi Polgári perrendtartás. in: Homoki-Nagy Mária (szerk.): V. Szegedi Jogtörténeti Napok. A polgári peres eljárás történeti fejlődése Magyarországon, Szeged, 2013. [továbbiakban: Antal 2011] 9. p.

⁷⁷ Sárffy Andor (szerk.): A Jogi Hírlap Döntvénytára. Polgári eljárási jog IV. Jogi Hírlap Kiadása, Budapest, 1940. 10. p.

Az Rpp. alapján az érték szerinti osztályozásnak megfelelően a legegyszerűbbnek mondható eljárás elsőfokon, mint alternatíva, szintén a községi „bagatell” bíróság előtt zajlott⁷⁸. Ennél már komplexebb volt a járásbíróság előtti eljárás, s volt továbbá a törvényszék, mint elsőfokú bíróságnak az eljárása.

3.3. Kereset visszautasítása ún. relatív hiányosság fennforgása okán

A törvény a keresetlevél relatív hiányosságáról is szólt, mely fogyatékoság hiánypótlásra visszaadással orvosolható volt. Ha valamely törvényi kelléke ugyanis hiányzott a beadványnak, s a hiányokat az igényérvényesítő a keresetlevélnek kijavítás végett visszaadása esetén sem pótolta, a bíróság idézés kibocsátása nélkül szintén visszautasított (Se. 17. §; Rpp. 141. §). Ha a felperes viszont a hiánypótlási felhívásban megjelölt hiányokat megfelelően orvosolta s ismét előterjesztette keresetét határidőben, törvény alapján a perbírónak úgy kellett tekintenie, mintha eredetileg is elbírálható formában, helyesen adta volna be.

Az ítéldbíró idéző végzéssel a keresetlevél, vagy a – járásbírósági ügyben – felvett jegyzőkönyv nyomán idézte meg a feleket a tárgyalást előkészítő első cselekményként, ha érdemben elbírálhatónak találta a keresetet, s befogadta. Az Se.-t követően hatalmasra duzzadt a keresetek száma, pl. 1902. évben 1.017,457 sommás kereset várt elintézésre⁷⁹.

A perbíró kiküldte a feleknek az idéző végzést, az alperesnek pedig a keresetlevelet vagy a jegyzőkönyv kivonatát is azzal, hogy előtte bizonyos helyen, napon s órában a kereset tárgyalására, bizonyítékaikkal, személyesen vagy képviselőre jogosult s igazolt meghatalmazottakkal – ám ügyvédkényszer csak törvényszék előtt volt – törvényes következmények terhe alatt, melyek érhatték a perbeli személyeket a tárgyalás elmulasztásával, valamint megfelelő perbeli pozícióban jelenjenek meg az első tárgyaláson, bizonyos törvény szerinti idézési időköz megtartásával⁸⁰.

A tárgyalási szakot megelőzték tehát a felperes peranyagszolgáltatása s a bíróságnak a tárgyalást előkészítő cselekményei, elsőként a felek megidéztetése.

Az egységes szerkezetben előfordulhatott az, hogy már az első tárgyaláson tanúk is jelen voltak, pláne a szakértői vélemények; viszont ez korántsem volt gyakori⁸¹, a járásbíró s a felek sem voltak biztos helyzetben a tekintetben, hogy a felperesnek az a végleges keresete, amit az

⁷⁸ Antal 2011, 11. p.

⁷⁹ Lengyel Imre: Részlet a hazai bíróságok 1902. évi ügyforgalmából. in: Magyar Jogász-Újság, 3. évf. 1904/11. sz. 236. p.

⁸⁰ Herczegh, 68-69. p.

⁸¹ Dr. Révai Lajos: Pertári kezelés a sommás eljárásban. [1. r.], in: A Jog, 19. évf. 1900/31. sz. 226. p.

alperesnek a bíróság már kiküldött. Az első tárgyaláson került a járásbíró is azon felállásba, hogy tudja egyfelől, milyen tényállítások valódiságát kell a későbbiekben bizonyítással alátámasztani, másfelől pedig, hogy milyen döntést várnak el tőle a felek.

Az osztott perben viszont a perfelvételi napon semmilyen bizonyítást még nem folytattak, magát a pert hozták létre a perfelvételi szakkal⁸², majd ezt követően az érdemleges, főtárgyalásra való főszabály szerinti írásbeli előkészítést csak a tényállításokra, bizonyítékokra, indítványokra koncentrált, hiszen a per alapításakor elviekben a bíró már a szóban előadott tényekből az érvényesíteni kívánt jog s a petitum ismeretében volt, szükségtelen volt azt tisztázni ismét. A bíróság az előkészítés körében viszont megtehetette még azt is a már korábban kifejtettek szerint, ami a járásbíróságok előtti eljárásban tipikussá vált, hogy mellőzte az írásbeli előkészítést, ha a perfelvétel s a főtárgyalás határnapja közötti tárgyalási időköz tizenöt napnál rövidebb volt, s idevonatkozó volt az az esetkör is, amikor az érdemleges tárgyalást a perfelvételi határnapon tartotta meg, ezzel a percezúrát „elkeverte”. (Rpp. 195. §.)

4. A per megalapítása

A perbíró pl. az első tárgyalási határnapon megnyitotta a tárgyalást N. István felperesnek K. Dávid alperes ellen 115 korona kárdíj megfizetése iránt folyamatba tett kisebb polgári peres ügyében s pervezetése – mely a közrehatási tevékenységének egy része, ma úgy mondanánk: alaki s anyagi pervezetés – keretében számba vette a feleket, valamint a felek a közrehatásával meghatározták a jogvita fő kereteit. A tárgyalást ütemezetten menedzselte⁸³ „egy aktív - útmutatási és közrehatási kötelezettség alapján eljáró”⁸⁴ – elnök.

A bírói közrehatásnak különféle eszközei voltak, elsődlegesen a tájékoztatás s ide kapcsolódik a „kioktatás” problematikája⁸⁵, valamint a kérdezés, s felhívás nyilatkozattételre. Az alaki pervezetéssel meghatározta a per menetét: bíróság szervező, intézkedő tevékenységet⁸⁶ végzett azért, hogy a per megfelelő mederben haladjon, pervezető végzéseket hozott. A materiális” pervezetés⁸⁷ pedig a tényállás s az ebből kikövetkeztetett anyagi jog tisztázására

⁸² Dr. Borsos Endre: A viszontkereset támaszthatóságának időpontja. in: Bírák és Ügyészek Lapja, 6. évf. 1915/46. sz. 355. p.

⁸³ Szabó Imre: Szakértelem és felelősség. Jogtudományi Közlöny, 2017/9. [továbbiakban: Szabó] 382-383. p.

⁸⁴ Király Lilla: Az új magyar polgári perrendtartás megszületése és legújabb szabályai. in: JURA, 2017/2. sz. 99-100. p.

⁸⁵ Bölöni László: Perbeli közvetlenség. in: A Jog, 18. évf. 1899/50. sz. 367-368. p.

⁸⁶ Nagy Adrienn–Wopera Zsuzsa (szerk.): Polgári eljárásjog I. Wolters Kluwer Kft, Budapest, 2019. <https://doi.org/10.55413/9789632958255> Letöltve: 2024. 06. 23.

⁸⁷ Dr. Révai Bódog: A járásbíróági pervezetés. in: A Jog, 27. évf. 1908/2. sz. Budapest, 15. p.

irányult, hogy a felek nyilatkozatai világosak, teljeskörűek legyenek, az anyagi igazság feltárása végett.⁸⁸

Az egységes szerkezetben a peralapítás az első megnyitott tárgyaláson történt azzal, hogy a felperesi keresetet, ezután az alperesi ellenkérelmet írásból felolvasták vagy előadták és a jogvita tárgyi, jogi s személyi kereteit kialakították a felek bírói közrehatással.

Az osztott perben az alperest a már kifejtettek alapján keresetlevél s a perfelvételre idéző végzés kiküldésével idézte a bíróság a perfelvételre, melyen fel kellett olvasnia vagy előadnia védekezését, szóban. A per megalapítása ezt jelentette az osztott perben.

A hatályos perrendben ezzel szemben a bíróság nem a keresetlevél közlésével egyidejűleg idézi meg az alperest s tűzi napirendre az első perfelvételi tárgyalást, hanem azt legkorábban az írásbeli ellenkérelem előterjesztését követően teheti meg, ezzel is jelezvén azt, hogy az eljárás így lesz kétoldalú, ezzel áll be a kontradikció a felek viszonyában.⁸⁹

A peralapítás rendeltetése tehát, hogy a bíróság előtt a jogvita keretei rögzüljenek. A felek s bíróság is, még mielőtt a jogvita érdemével kezdtek volna foglalkozni, először is rögzíteni kellett, hogy kik a peres felek, ki a felperes, aki a pert megindítja s ki az alperes, akire rákényszerítették ezt a pozíciót. A sommás eljárásban ez történt tehát már az első tárgyaláson, az osztott perrendben pedig még a perfelvételi napon.

A keresetindítási szakban a bíróságnak már egyszer vizsgálódási körébe került a felek pozíciója, azonban akár pl. a bírói közrehatás eredményeként az első megnyitott tárgyaláson a fél tudta akként is módosítani keresetét, hogy az eredeti alperest esetleg a perből el kellett bocsátani vagy egy másik alperest is a perbe kellett vonni, s az új alperes perbe állítása okán új tárgyalási határnapot tűzött ki a bíróság.

A per megalapításakor ennek megfelelően a személyi keretek megállapításakor megejtették a 1. perbeli jog- s cselekvőképesség, valamint a 2. perbeli legitimáció vizsgálatát. A személyi kereteket ezzel meghúzták.

1. A perbeli jogképesség összefonódik a magánjogi elveknek megfelelő jogképességgel; akit jogok s kötelezettségek illetnek, képes arra is, hogy peres félként részt vegyen a perben. Perképesség hiányában nincsen peres fél. A felperes felelős az eljárás kellő megalapozásáért.

2. Vizsgálat tárgyát képezte továbbá, hogy az arra jogosult indította-e meg az eljárást (aktív perbeli legitimáció), illetve az ellen indították-e meg, akivel szemben az anyagi jog szabályai szerint az megindítható (passzív perbeli legitimáció).

⁸⁸ Spengel Sándor: A „tényállás” kérdéséhez a sommás perekben II. in: A Jog, 16. évf). 1897/39. sz. 271-272. p.

⁸⁹ Wopera Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 368. p.

A perben ezen túlmenően, lényeges volt a peralapításkor annak a kérdésnek is a tisztázása, hogy mi képezi a jogvita tárgyát, valamint milyen jogot kíván érvényesíteni a felperes; a jogvita ezen tárgyi s jogi keretét a kereset szóbeli előadásával a felperes a perbíró közrehatásával s az ellenérdekű perbe bocsátkozásával együtt húzta meg.

Az egységes perrendben a perbíróság már az első tárgyaláson pervezetésével előmozdította, hogy a felek az ellentmondásos, nem világos előadásaikat kiigazítsák, a hiányos nyilatkozataikat kiegészítsék. A perbíró annak alapján szabta meg a per irányát, hogy a felperes által állított tények milyen jogot keletkeztetnének, mit kíván a felperes a megtett tényállítással érvényesíteni. Ennek keretében összegezte a szóban elhangzottakat, ismertette a jogi álláspontját a per lényegéről, s rögzítette az elbírálandó kérdést.

Az osztott perben a peralapítással azonban még a per szerkezetének kialakítása, teljes egészében nem feltétlenül történt meg, pusztán a felperesi kereset s az alperesi kontra írásból való felolvasása zajlott s ezzel a pernek a létrehozása, majd a perfelvétel lezárása. Ez voltaképpen a sommás perre is igaz volt, az érdemleges tárgyalási szak ugyanis mindkét szabályozásban egységes egésznek tekintetett, ezzel a szabályozás elvetette részben az eshetőségi elvet, s a felek a tárgyalás berekesztéséig bármikor előállhattak a tárgyaláson az indítványaikkal, nyilatkozataikkal, valamint még a fellebbviteli bíróság előtt is engedett volt a feleknek új tényállítások megtétele, ezáltal a fellebbviteli tárgyalás egységes egészet képezett az érdemleges tárgyalással, annak folytatása volt.

Az Rpp. rendszerében a főtárgyalás tényleges előkészítése a tárgyalási időköz alatt történt egyfelől a felek részéről az iratváltásokkal, majd a felek az előkészítő iratokat a bíróság felé is közölték (200. §), másfelől a bíróság által (204. §). Az időköz e tekintetben az az időtartam volt, mely a főtárgyalásra határnapot tűző végzés kihirdetése s annak alperessel való közlése, s a főtárgyalás határnapja között folyt.⁹⁰ Az előkészítő iratokban szintúgy tényállításokat, bizonyítékokat, indítványt, jogszabályra való utalásokat, kérelmeket foglalhattak a felek, a lehető legrövidebb módon s korlátozott számú példányban.

Az Rpp. szabályozásával ellentétben, a hatályos Pp. koncepciója szerint a hangsúly a perfelvételi szakra helyeződik viszont, mert a perkoncentráció s a tárgyalási elv megkívánják a felektől, hogy a bíróság közrehatásával e szakban rögzítsék az érdemi tárgyalásnak a keretét a perfelvételi iratokkal. Nem pusztán a felperesi kereset s az alperesi kontra írásból való felolvasása s ezzel a pernek a megalapítása történik a perfelvételi szakban, hanem egyúttal a

⁹⁰ Fabinyi, 421. p.

per teljes szerkezetének a kialakítása is, a pervezúrnak s az eshetőségi elvnek éles jelentőséget tulajdonítva.

4. 1. Felperesi kereset hibáinak orvoslása az első tárgyaláson

A bíró felhívta a tárgyalás megnyitását követően a felperest keresete előadására. Ha – pl. a szegedi kir. járásbíróság gyakorlatában – világosnak látta a felperesi követelést a bíró, akkor gyakorta elejét vette pervezetésével a felperesi regélésnek s maga folytatta szóban a kereset ismertetését az akkori rendtartásnak megfelelően is (Ptrt. 117. §). A bíró különösen akkor tette ezt, hogy ha a kereset alperesnek való kiküldése után észlelte a hatásköre hiányát; pl. egy a kereskedő és segédje között a munkaviszony megszűnéséből keletkező kártérítési jogvita az 1884: XVII. tc. 176. § alapján közigazgatási hatósághoz, az elsőfokú iparhatóság hatáskörébe tartozott, nem pedig a bíróság elé.

A bíró foglalta össze röviden a felperesi beadvány tartalmát abból a célból is, hogy a felperes tudjon röviden az ismertetett keresetere reagálni, melynek keretében a felperes nyilatkozott a keresetre, hogy azt fenntartja, módosítja vagy eláll a keresetétől.

A bíróság pervezetése a keresetindítási szakra nem terjedt ki, ezért sem volt a felperes kötve az alperesnek még az idézéssel kiküldött kereset tartalmához (Se. 26. §; Rpp. 178. §), amikor az első tárgyaláson keresetét ismertetnie kellett, hanem keresetét szabadon változtathatta az alperesi perbebocsátkozásig⁹¹ (Se. 31. §; Rpp. 188. §). A felperesnek ugyanis az eljárás indításakor tökéletes keresetet nem kellett előadnia, elegendő volt, ha a beadvány valamennyi törvényi alaki kelléket tartalmazott. A peralapításra alkalmas volt a keresetlevél akkor is, ha a tényeket valamelyest hiányosan adta elő, vagy esetleg a tények s a kérelem nem álltak egymással összhangban, hiszen az első tárgyalási határnapon a perbíró terelgetése nyomán a beadványnak ezt a hibáját a felperes orvosolhatta. A keresetváltoztatásnak viszont feltétele volt a járásbíróság előtt, hogy az új keresetre is az eljáró járásbíróságnak hatásköre, illetékessége legyen, különben a kir. járásbíróság leszállította illetékességét, az ügyet más útra utasította.

A polgári per dinamizmusa már nyomban a tárgyalás megnyitása után kézzelfogható volt. E vonatkozásban a felperesnek kellett már a tényállítások kapcsán is az alperes előtt járnia, elsődlegesen az ő érdekében állt, hogy olyan pontossággal adja elő a bíróság számára a tényállításait s az ebből következő petitumot, hogy a bíróság abból megfejtse azt az anyagi jogi igényt, melyet a felperes az igazságszolgáltatási út választásával érvényesíteni kívánt. Ha pedig

⁹¹ Fövényessy Lajos: Perjogi kérdések tekintettel az új perrendi javaslatra. in: A Jog, 20. évf. 1901/42. sz. 298. p.

új felperesi igény felmerült az első tárgyaláson, nyilatkoztatni kellett a felperest, hogy keresetváltoztatási céllal tette-e meg.

Ha a felperes keresetlevele nem volt világos, vagy a felperesi tényállítások s petitum nem volt egymással összhangban, vagy a felperes keresetet módosított az első tárgyaláson s ennek okán az alperes nem tudott álláspontot kialakítani a számára kézbesített keresetlevél alapján, az alperes kérelmére a perbíró köteles volt a tárgyalást elhalasztani a felperes terhére (Se. 26. §; Rpp. 179. §). Viszont egy keresetmódosítás még így is előnyösebb volt a felperes számára, minthogy őt újabb eljárás megindítására szorítsák.

A jelen okfejtésből viszont az nem következhetett, hogy a felperesnek már a keresetlevélben bizonyos hipotetikus esetkörökre vonatkozóan is nyilatkoznia kellene, eshetőlegességeket kellene levezetnie, hogy az alperes esetleg mire tudhat reagálni. Az alperes ugyanis ameddig nem nyilatkozott, a felperes nem volt köteles, s nem is tudott volna nyilatkozatokat tenni az egyes feltételezett tényállításokra. Az alperesi álláspontra akkor tudott a felperes nyilatkozni, amikor azt megismerte, tehát az ellenkérelem szóbeli előadását követően, az első megnyitott tárgyaláson nyilatkozhatott szóban az ellenkérelemben foglaltakra, ennél fogva a felperes nem volt terhelhető amiatt pl., hogy az alperest felkészületlenül érte valamely tényállítás s ennél fogva az alperes kérte a tárgyalás elhalasztását a perbírótól.

4. 2. Alperesi „kontra” előadása

Az alperesnek a bíróság s a felperes által összesített peranyagra kellett nyilatkoznia szóban legkésőbb az első tárgyaláson illetve a perfelvételi napon a perbíró felhívására; kétféle nyilatkozatot tehetett, jogot elismert vagy védekezett. Ha pedig védekezett, az lehetett alaki védekezés (Se. 27.-29.§; Rpp. 180.-182. §) vagy perbebocsátkozással érdemi védekezés (Se. 30. §; Rpp. 185. §) A szóbeli védekezésében kérhette az eljárás megszüntetését – ez esetben alaki védekezést tett, pergátló kifogással állt elő –, és/vagy utóbb a kereset elutasítását, miután alaki s érdemi védekezés együtt nem volt előadható (Rpp. 180. §) – ez esetben érdemi védekezést tett.

A perfelvételi szakban az érdemi védekezés szóbeli előadására kétféle rendelkezést szabtak. A törvényszéki eljárásban írásból kellett felolvasnia, majd a tárgyalási jegyzőkönyvhöz mellékelte; különben az alperesi nyilatkozat nem volt joghatályos. A járásbíró előtt nem kellett előkészítő irat, hanem szóval kellett előadnia, mely előadását

felvették a tárgyaláson a jegyzőkönyvbe részletesen, egyébiránt a tárgyalás menetét a jegyzőkönyvben csak általánosságban kellett feltüntetni (Rpp. 244. §).

4. 2. 1. Pergátló kifogás jelentősége az eljárásban

Az alperes, alaki védekezésével a bíróságot mindig a per megszüntetésére kérhette, ugyanis álláspontja szerint perakadály állt fenn, tehát pergátló kifogást tett⁹². Az alperes pl. tipikusan valamely törvényhely felhívásával a bíróság hatásköre hiányát jelezte, egyébként is törvénykezési ügyekben gyakorta voltak hatásköri összeütközések az előjáróságok s a rendesbíróságok között még az Rpp. idején is. A pergátló kifogásait a perelhúzást nehezítendő, együttesen kellett előadnia, utóbb a perbe bocsátkozása után feltételesen tehetett.

Ha csak alaki védekezést tett, s más egyebet nem adott elő később sem, így nem tett érdemi védekezést, nem élt beszámítással, megkockáztatta az ún. *halasztott praclusio* esetleges beálltának veszélyét, hogy mindaddig, amíg más nyilatkozatot nem tesz, felperes szóbeli tényállításai valóknak tartandók, az alperes nyilatkozatait azok hiányos tartalma szerint kell elbírálni. (Se. 50. §, 51. §; Rpp. 259. § 2. bek.)

A jelen okfejtést szemlélteti pl. az az esetkör, amikor az alperes pusztán az eljárást megszüntető okra hivatkozott, érdemben pedig nem nyilatkozott a keresetre; viszont a bíróság alaptalannak tartotta ezt a védekezést, s a keresetnek helyt adó ítéletet hozott, mivel pl. az alperes hallgatott arról a továbbiakban, hogy kéri-e a kereset elutasítását. A peresfél döntése, hogy a tárgyaláson részt akar-e venni, aktívan közreműködik-e az eljárásban; választhatta azt, hogy nem tesz nyilatkozatot egyáltalán a rendelkezési jogából kifolyólag. Az alperes perbeli álláspontját ennek okán úgy kellett értékelni, hogy az ellenérdekű peresfél tényállítását, esetleg jogállítását, vagy bizonyítékait, indítványait nem vitatja, kivéve, ha korábban ezzel a tárgyaláson szóban ellentétes előadást tett, valamint előadása alátámasztásához nem kíván, avagy nem tud az ellenérdekű érintett előadásával szemben tényállítást, esetleg jogállítást, kérelmet, bizonyítékot vagy bizonyítási indítványt előadni. A keresetet tehát nem vitatja, hiszen érdemben nem védekezett, sőt egyáltalán meg sem szólalt, az ő esetében ezért a törvényi vélelem beállt, ennél fogva a bíróság az alperesi nyilatkozatok hiányos tartalmával bírálta el érdemben a keresetet.

A jelen esetkör elkerülése végett az alperesnek alaki, valamint érdemi védekezését is elő kellett adnia legkésőbb az első tárgyaláson, holott az érdemi védekezés vizsgálatára úgy

⁹² Magyary Géza: A magyar polgári peres eljárás aaptanai (a perbeli cselekvények tana). Franklin-Társulat, Budapest, 1898. 146-147. p.

lehet, egyáltalán nem is kellett sort keríteni, mert az alperes által felhívott perakadály ténylegesen fennállt, ezért az eljárást kellett megszüntetni, nem pedig a jogvitát érdemben letárgyalni. Ha az alperes viszont ezt esetlegesen elmulasztotta, ettől függetlenül érhetne jelentős hátrány. A felek eljárástámogatási kötelezettsége, peranyagszolgáltatási kötelezettsége, s rendelkezési jogának érvényesülése a polgári perjog országos gyakorlatában már kifogástalanul mutatkozott.

Az a kijelentés, hogy a perakadályt a bíróságnak már elvileg észre kellett volna vennie a keresetindítási szakban a keresetlevél tanulmányozásakor, nem feltétlenül helytálló, hiszen ugyanazon felek között, ugyanazon tényalapból, ugyanazon jog iránt már folyamatban levő perre is hivatkozhatott az alperes – pl. a felperes folyamatosan perlekedik s gyötri a szegedi kir. járásbíróság előtt az alperes lelki világát –, melynek tényét a járásbírónak nem állt módjában észlelni feltétlenül, de az alperes felhívta rá a figyelmét s felmutatta a keresetet is az előadása megtételekor, melyet számára kiküldtek a szegedi kir. járásbíróságról. A járásbíró pedig megszüntette a pert az Se. 27. § 3., vagy Rpp. 180. § 5. pontjára való hivatkozással annak okán, hogy a felek jogvitájában már beállt a perfüggőség ugyanazon vagy egy másik bíróság előtt⁹³. Az alperes az eredményes alaki védekezésével nem engedte tehát az eljárásban érdemi elbírálásra a jogvitát.

A joggyakorlatban gyakran felmerült - *s felmerül ma is* - kérdésként, hogy ha az alperes alaki védekezését visszautasította a bíróság s mást nem adott elő, miként minősítse az alperes nyilatkozatait a bíróság?

1. K. János és neje W. Katalin felperesek a budapesti I-III. ker. kir. járásbíróság előtt 1900. Sp. IV. 7/1. sz. keresetükben előadták, hogy 1897. évben megvásárolták a Budapest budai részének 3534. sz. telekkönyvi betétében (8162., 8163.) hrsz. a. felvett 3 hold és 900 négyszögöl nagyságú sashegyi szőlőt és azt 1899. év augusztus haváig háborítatlanul birtokolták. Ekkor a szomszédjuk özv. S. Andrásné P. Emília a telekből hozzávetőleg 860 négyszögöl területet elkerített magának, határkövekkel rakatta körbe s miután a felperesek onnan eltávolították azokat, ismét visszarakatta. A felperesek kérték keresettel a bíróságtól birtokukba visszahelyezésüket s az alperest kötelezze a határkövek eltávolítására. Az alperes pergátló kifogást emelt, mivel álláspontja szerint e jogvitában határ megállapításáról volt szó, melynek elintézésére az 1894. évi XII. tc. 32.§, 33.§, 34. § alapján közigazgatási hatóságnak lett volna hatásköre; érdemben nem védekezett, egyebet nem mondott. A kir. járásbíróság az 1900. Sp.

⁹³ Pap József: A perfüggőség az új perrendtartásban. in: Jogállam, 14. évf. 1915/1-2. sz. 50. p.

IV. 7/2. sz. végzésével az alperes pergátló kifogását visszautasította, s Sp. IV. 7/8. sz. ítéletével a keresetnek helyt adott.⁹⁴

1/M. A jelen jogesetben az alperes ellenkérelmében a kir. járásbíróság hatáskörét vitatta. A bíróság végzéssel visszautasította az alperesi ellenkérelmet, mivel álláspontja szerint az alperes által hivatkozott törvényhely a határ megállapítása esetében volt alkalmazandó, viszont a keresettel birtokháborítást vitatott a felperes, amely Se. 1. § 5. m) pontja szerinti sommás visszahelyezési kérdés, ennek okán a kir. járásbíróság hatáskörébe tartozott. Az alperestől elvárt a védekezés, azaz ellenkérelem előterjesztése. Alperesi ellenkérelem volt ez esetben, de nem volt helytálló; ennek jogkövetkezményét a bíróságnak le kellett vonni (*halasztott praeclusio*): törvényi vélelem az alperes hiányos nyilatkozatai vonatkozásában beállt, ugyanis az alperes nem vitatta a kereseti követelés jogalapját. Ennél fogva a kir. járásbíróság érdemben a petitumnak megfelelően marasztalta az alperest. A jelen jogeset analógia útján megfeleltethető a Kúria 1933 máj. 30. P. VII. 2336/1932. sz. döntésének⁹⁵.

Előfordulhatott az is, hogy egyébként az alperes elmulasztotta az első tárgyalást, s ezért ellenkérelmet sem adott elő, ez esetben nem fordulhatott perré az eljárás, felek viszonyában itt sem alakult ki a kontradikció, hanem az eljárás megrekedt a felperes és a bíróság egymás közötti közjogi viszonyában, még mielőtt a bíróság a kereset érdemi vizsgálatába bocsátkozott volna – *alaki vizsgálat már korábban az eljárás keresetindítási szakában megtörtént* –, érdemi vizsgálat nélkül meghozott érdemi döntéssel fejeződött be az eljárás, ha (Se. 50. §, Rpp. 440. §) a bíróság a felperes kérelmére, jelen esetben mulasztási ítéletet⁹⁶ hozott (*v.ö. bírósági meghagyás*). Az eljárás ez esetben az alperesi mulasztás okán nem alakulhatott perré, mert a per mindig kontradikciót feltételez a felek magánjogi jellegű jogviszonyában, a fél és a bíróság közjogi jogviszonyában pedig érdemi vizsgálatot jelent. Az alperes mulasztása okán beállt az ún. *azonnali praeclusio* ez esetben: ha nem tette meg a nyilatkozatot a felhívott határidőben, később sem tehetette meg; eljárási jogvesztést szenvedett a fél (pl. Se. 31. §; Rpp. 436. §).

⁹⁴ Márkus Dezső (szerk.): Felsőbíróságaink elvi határozatai. A Kir. Curia és a Kir. Ítéltáblák döntéseinek rendszeres gyűjteménye, 13. kötet. Grill Károly cs. és kir. udv. könyvkereskedése, Budapest, 1902. 505-506. p.

⁹⁵ Kovács Marcel (szerk.): Perjogi döntvénytár. XVIII. kötet. Franklin-Társulat, Budapest, 1934. 121. p.

⁹⁶ Dr. Bacsó Jenő: A mulasztási ítélet. [1.r.]. in: Jogállam, 14. évf. 1915/1-2. sz. 138. p. Megjegyzés: Ítélet hatályú határozatok.

4. 2. 2. Alperes, ha „pert mondott”...

Az alperes, ha érdemi védekezést tett szóban az első tárgyaláson, érdemben perbe bocsátkozott, kérte a kereset elutasítását, az eljárás innentől kezdve perré fordult, a felek viszonya kontradiktóriussá vált⁹⁷.

Az egységes szerkezetben ezen momentumot rögtön követte az első tárgyaláson a jogvita kereteinek tisztázása; az alperes az érdemi védekezése keretében a felperes által állított tényeket beismerhette vagy azok valódiságát vitathatta; azt az anyagi jogi igényt s jogot, amit a bíróság a felperesi tényállításból kihámozott⁹⁸ a kereset tárgyaláson történt szóbeli előadását követően, az alperes elismerhette vagy éppen vitathatta; s ha anyagi jogi igényt is kívánt támasztani esetleg a felperesi követeléssel szemben, tehát külön követelését is érvényesíteni kívánta ugyanabban a perben, ezt megtehetette külön nyilatkozatban, oly módon, hogy beszámítási kifogást vagy viszontkeresetet adott elő. A védekezése egyébiránt arra is irányulhatott, hogy az elutasítás legyen részbeni, tehát részben kérte az elutasítást.

Az osztott perben a jelen eljárási cselekmények egy ún. előkészítő szak részét képezték; eljáró peres feleknek illetve jogi képviselőiknek mindazon perfelvételi nyilatkozataikat, melyeket az eddigi két előkészítő iratban (kereset – ellenirat) nem tettek meg, hozzávetőleg a szükséges időközök megtartásával közölniük kellett az ellenérdekű féllel, ha jogi képviselőjével járt el a perben, ez esetben az ügyvéddel (Rpp. 196. §), továbbá mindegyik fél köteles volt a bírósági irodában az ügyiratokhoz csatolás végett az előkészítő iratok első példányát a mellékletekkel, a kézbesítés elismerésével, vagy a „postai feladó vevénnyel” együtt, a kézbesítés, vagy a feladás után nyomban előterjeszteni (Rpp. 200.§). Azonban az RPP. rendszerében is az eljárás a szóbeli érdemleges tárgyalásra koncentrált, így a bíróság csak azt vehette figyelembe szigorúan, amit a felek a tárgyaláson szóban előadtak, ilyenformán az előkészítő iratok a peresfeleket nem kötötték a szóbeli tárgyaláson (Rpp. 203.§).

4. 2. 3. Alaki és érdemi ellenkérelmek előadása

Ha az alperes alaki és utóbb érdemi védekezést is adott elő szóban az első megnyitott tárgyaláson, a bíróság mindig először az alaki védekezésről határozott a per érdemi tárgyalásától elkülönítve – világossá kellett tenni azt a felállást, hogy az eljárás perré alakulhat-e, avagy valamely pergátló körülmény fennforgása okán az eljárást meg kell szüntetni, mielőtt az még perré alakulhatna.

⁹⁷ Dr. Schick Ferenc Sándor: A contradictorius eljárás. in: A Jog, 16. évf. 1897/38. sz.. 263-264. p.

⁹⁸ Szabó, 378-379. p.

Az alperes mindkét típusú védekezése kapcsán egyaránt, a megszüntetésre irányuló s az elutasításra irányuló kérelem esetében is, az előadások alapját képező tényeket elő kellett adnia és tényeket alátámasztó bizonyítékokat meg kellett jelölnie, azokra nézve bizonyítási indítványokat elő kellett terjesztenie, érdemi védekezésben a kereset cáfolatát elő kellett adnia.

5. Polgári korabeli eljárás folyamata és az egységes tárgyalás

Ha a per alapítási szakában illetve osztott perrendben még az előkészítő szakban tisztázódott immáron a perbíróság előtt is, hogy milyen tényeket állít a felperes s azokból mit vitat az ellenérdekű, illetve a felperes az állított tények valóságát milyen bizonyítási eszközökkel kívánja igazolni, az alperes pedig milyen bizonyítási eszközökkel kíván cáfolni, ezzel egyúttal a már kifejtett álláspontoknak megfelelően a per alapszerkezetét is kialakították. A bíróságnak a felek előadásai szabtak keretet a tekintetben, hogy bizonyítást e keretben folytathatott a tárgyalási elvből kifolyólag⁹⁹, melynek eredményeként megállapította az ítéleti tényállást, s döntött a jogvitáról annak tárgyában, hogy a felperes keresete alapos-e vagy éppen az alperes védekezése volt eredményes.

A perbíró közrehatásával a felek nyilatkozataikat az elsőfokú eljárás bármely szakában előadhatták (Se. 32. §; Rpp. 221. §): tényállítás, jogállítás, valamint tény tagadása, tény beismerése, jogelismerő nyilatkozat tétele; bizonyítási eszköz rendelkezésre bocsátása; rendelkezésre bocsátott bizonyítékok, indítványok, s azok értékelésére vonatkozó nyilatkozatok. E tekintetben tehát a percezés nem érvényesült úgymond az egységes szóbeli tárgyaláson¹⁰⁰. A felperes már a keresetlevelében pl., tárgyalás előkészítése körében előhozhatta bizonyítási indítványát, de bejelentette akár közvetlenül a perbírónak a tárgyalás berekesztésére való felhívása előtt is.

A felek tudtak taktikázni mindkét korabeli eljárási rendszerben, ennek szankciója pusztán annyiban mondatott ki a törvényben, hogy az utólagos előadással okozott költségben a felet marasztalni kellett, ha a bíróság meggyőződése szerint korábban is megtehetette volna indítványát, és a fél késedelme miatt a tárgyalást el kellett halasztani; illetőleg a szükségtelenül és perelhúzási szándékkal előadott bizonyítási indítványt a perbíró nem fogadhatta be az ellenérdekű fél indítványára. Rpp. olyan törvény adta jogot is biztosított ezenfelül a perbírónak a huzavonának gátat vetve, hogy hivatalból is figyelmen kívül hagyhatta a félnek olyan utólagos

⁹⁹ Szívós Kristóf: Kötelezettségek a polgári perben, különösen a bizonyítás, 2018, Letöltve: <https://arsboni.hu/kotelezettsegek-a-polgari-perben-kulonosen-a-bizonyitas/> (2024. 06. 08.)

¹⁰⁰ Szívós Kristóf: A perelhúzás megakadályozásának eszközei az 1911. évi I. törvénycikk rendszerében. in: Miskolci Jogi Szemle, 2023/1. sz., 57-58. p.

előadásait, utólagosan ajánlott bizonyítékait, melyek figyelembevétele a tárgyalás elhalasztását tette volna szükségessé, ha arról győződött meg, hogy a fél előadásait az ügy elintézésének késleltetése szándékával halogatta. (Rpp. 222. §) A fél kitanításának hiányában azonban a késedelmes előadás nem volt a félnek felróható (D. 903. dec. 31. G. 167. T. VIII. 259.).¹⁰¹

A felek a főtárgyalás berekesztéséig előadásaikat is bármikor a tárgyaláson szóban módosíthatták, ez alól kivétel volt a feltételesen tehető pergátló kifogás, keresettől (viszontkeresettől) elállás, illetve a keresetváltoztatás, melyhez, ha az alperes érdemi ellenkérelmét már megtette, szükségeltetett, hogy a megváltoztatott kereset érdemi tárgyalásába az ellenérdekű fél „belebocsátkozzon”. Ha az ellenérdekű egyszer hozzájárult a keresetváltoztatáshoz, semmi akadálya továbbiakban nem volt, keresetét a felperes, viszontkeresetét az alperes az érdemleges tárgyalás berekesztéséig változtathatta.

Ha a felperes mégis, az alperesi hozzájárulás ellenére kívánta módosítani keresetét, hatálytalanságot vont maga után, s az eredeti keresetről kellett végül döntenie. Ez a már érintett, ún. azonnali praeclusio esete; s mivel a petitum anyagi jogi érintettséget visel, ezzel a törvény elvághatta a felet attól a jogától, hogy anyagi jogi igényét tudja bíróság előtt érvényesíteni, különösen, ha kifutott a keresetindítási határidőből. A viszontkereset helyzete a keresetéhez volt hasonló, függetlenül attól, hogy ennek a viszontkeresetnek az alperes a felperese, s a felperes pedig ennek az alperese, ugyanúgy ellenkérelemben kellett nyilatkozni a felperesnek az alperesi viszontkeresetre, mint fordítva a kereset vonatkozásában az alperesnek, de a peres pozíciók nem cserélődtek fel.

A feleknek mindvégig a per folyamán figyelemmel kellett lenniük arra, hogy a szóbeli előadásaikat, amennyiben szükségesnek látták, akként módosítsák, hogy ne sértsék azzal az eljárástámogatási kötelezettségüket s a jóhiszemű pervitel követelményét, mely alapelvek zsinórmértékül szolgáltak a magyar polgári perjognak alapul szolgáló nyugati liberális permodellben és szolgálnak ma is a felek eljárása tekintetében.

¹⁰¹ Fabinyi, 441. p.

III. Konklúzió

Az 1861. évi reformokkal megkezdődött a magyar polgári törvénykezés modernizálása és strukturális átalakítása, figyelemmel a más jogrendszerekből átültetett elemekre is. A különböző reformok célja elsődlegesen az igazságszolgáltatás hatékonyságának s átláthatóságának növelése volt, különös tekintettel az eljárási rendszerek egységesítésére, valamint a szóbeliség, közvetlenség, nyilvánosság, s perkoncentráció elvének hangsúlyozására. A polgári törvénykezés kodifikációja kulcsfontosságú a modern jogi gyakorlat kialakításában.

Az eljárás jogdogmatikai vizsgálata során, a következő három rövid következtetést vázoló fel. Ezek hátterét a dolgozatban részletesen megjelenített felvetések adják.

1. Az európai liberális permodell elveinek érvényesülése összetett s dinamikus folyamatot mutatott a polgári korban. A fő perjogi alapelveket, a sommás eljárásra vonatkozó 1836: XX. tc. értelmében már egyébként deklarálták, s egy gyönyörű folyamat eredményeként a szabályozást a későbbi ITSZ, Ptrt., valamint az Se. formálta olyanná, melynek gyakorlatba átültetése lehetségessé vált a felsőbbíróságok jogegységesítő tevékenysége által. Pl. e kérdéskör problematikáját tárgyalta a dolgozatban vizsgált 1899. évi január hó 10. napján meghozott 1468. számú budapesti kir. ítélőtáblai döntés és az 1899. évi május hó 23. napján meghozott 356. számú kir. curiai döntés.

2. Szükséges kitérni az első tárgyalás fontosságára, mely a per megalapítását, s a jogvita szerkezetének rögzítését szolgálja. A dolgozat tárgyalja viszont azon eshetőséget is, hogy a felek az egységes tárgyalás berekesztéséig szabadon alakíthatták a jogvita kereteit azáltal, hogy bizonyítási indítványukat gyakorlatilag bármikor előadhatták az érdemi tárgyalás bizonyítási szakában. Ennek felismerése pedig a következő, a sommás per karakterének átültetésére vonatkozó felvetésem kapcsán kiemelt fontosságú.

3. A következő gondolatsor a sommás eljárás újraszabályozásának szükségességére vonatkozik, mely átmenetet képezett a nyugati jogelvadásoknak megfelelő alapelvek átültetésének folyamatában. Az egységes sommás eljárásnak kiemelkedő jelentősége volt a perjogi reformok során, s az ilyen eljárás szabályozása az Rpp.-nek is alapját képezte. A sommás eljárás egységes tárgyalási szerkezete megmaradt a gyakorlatban a szocialista 1952-es Pp. elfogadásáig, sőt azon túl is, a szocialista koncepció ugyanis az egységes eljárás talaján állt. A hatályos Pp. is harmonizál a sommás eljárással e tekintetben, hiszen a perfelvétel körében is, bár kivételesen, de foganatosítható bizonyítás, másfelől törvényi esetekben, perfelvételi nyilatkozat tétele s változtatása lehetséges az érdemi szakban is, a tárgyalás berekesztésével

bezárólag (Pp. 215-220. §; CKOT2018.11.19:39., CKOT2019.11.28:12., CKOT2019.11.28:1.).

Végezetül, fontos felismerni, hogy a feleknek a reformok elvárásainak megfelelően, mindvégig a per folyamán figyelemmel kellett lenniük arra, hogy a szóbeli előadásait, amennyiben szükségesnek látták, akként módosítsák, hogy ne sértsék azzal az eljárástámogatási kötelezettségüket s a jóhiszemű pervitel követelményét. A tárgyalási elv s a jóhiszeműség követelménye - a polgári perjog már részletezett alapelveivel együtt – pedig kritikus fontosságú fundamentumát képezik máig hatóan a polgári peres eljárás reformjainak: zsinórmértékül szolgáltak a magyar polgári perjog alapul szolgáló nyugati permodellek kidolgozásakor, és akként szolgálnak ma is a koncentrált pervitel kialakítása tekintetében.

Irodalomjegyzék

A törvénykezés egyszerűsítéséről szóló Főrendiház által elfogadott törvényjavaslat. in: Polgári jog, 6. évf. 1930/6. sz.

ADVOCATUS: A sommás eljárásról. in: A Jog, 18. évf. 1899/44. sz.

ANTAL Tamás: A községi bíráskodás és az 1911. évi Polgári perrendtartás. in: Homoki-Nagy Mária (szerk.): V. Szegedi Jogtörténeti Napok. A polgári peres eljárás történeti fejlődése Magyarországon. Szeged, 2013.

ANTAL Tamás: A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium története (1867-1944/45). Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2022.

BACSÓ Jenő: A mulasztási ítélet. [1.r.]. in: Jogállam, 14. évf. 1915/1-2. sz.

BAGYIK Sándor: Néhány szó a dr. Plósz Sándor egyetemi tanár úr által a sommás eljárásról készített törvényjavaslathoz. 1. r. in: A Jog, 10. évf. 1891/31. sz.

BARTHA Bence: A tárgyalási szerkezet változásainak hatásai a polgári perben. Közjegyzői Akadémiai Kiadó, Budapest, 2022.

BECK Hugó (szerk.): Kereskedelmi jog 2. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1904.

BOCK Bernát: Az illetékesség megvizsgálása a sommás eljárás 17. §-a szerint. in: A Jog, 13. évf. 1894/42. sz.

BÓNIS György, DEGRÉ Alajos, VARGA Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Levéltárak Országos Központja, Budapest, 1961.

BORSITZKY Imre: A tárgyalási elnök jogköre a polgári perrendtartásban. [1.r.]. in: Jogállam, 14. évf. 1915/1-2. sz.

BORSOS Endre: A viszontkereset támaszthatóságának időpontja in: Bírák és Ügyészek Lapja, 6. évf. 1915/46. sz.

BÖLÖNI László: Perbeli közvetlenség. in: A Jog, 18. évf. 1899/50. sz.

BRUCK J. Gyula: A birtokperekben követett eljárásról. in: A Jog, 15. évf. 1896/46. sz.

CSANÁDY István: Törvényjavaslat a sommás eljárásról. in: A Jog, 12. évf. 1893/20. sz.

DÁRDAY Sándor, Fayer László (szerk.): Döntvénytár. A felsőbbbírók elvi jelentőségű határozatai, jegyzetekkel ellátva. III. folyam, XXV. kötet. Franklin-Társulat, Budapest, 1904.

D-O. L.: Mikép lehet a per tárgyának értékénél fogva sommás eljárás alá nem tartozó pert a sommás bíróság elé vinni? in: A Jog, 15. évf. 1896/34. sz.

EGYED István: A polgári per nyilvánossága. in: Jogállam, 14. évf. 1915/7-8. sz.

ENDEMANN, Wilhelm: Das Deutsche Civilprozeßrecht; Verlag von Bangel & Schmitt, Heidelberg, 1868.

ERNST Rudolf Bierling: Juristische Prinzipienlehre. Akademische Verlagsbuchhandlung von J.C.B. Mohr, Freiburg und Leipzig. 1894.

FABINYI Tihamér előadása. in: Szladits Károly (szerk.): Magyar Jogászegyleti értekezések új folyam, 21. kötet (105-114. füzet). Budapest, 1929-1930.

FABINYI Tihamér: A polgári perrendtartás törvénye és joggyakorlata. 1911:I. t.-c., 1912:LIV. t.-c., 1925:VIII. t.-c. és 1930:XXXIV. t.-c., I. kötet, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1931.

FODOR Ármin: A polgári peres eljárás reformja. in: dr. Gaár Vilmos, dr. Szalai Emil (szerk.): Jogállam. Jog- és Államtudományi Szemle, I. évf., A Jogállam Kiadóhivatala, Budapest, 1930.

FÖVENYESSY Lajos: Perjogi kérdések tekintettel az új perrendi javaslatra. in: A Jog, 20. évf. 1901/42. sz.

FÖVENYESSY Lajos: Perjogi kérdések tekintettel az új perrendjavaslatra. 3. [r.] in: A Jog, 21. évf. 1902/2. sz.

FÖVENYESSY Lajos: Perjogi kérdések, tekintettel az új perrendjavaslatra. 4. [r.] Valószínűsítés. in: A Jog, 21. évf. 1902/23. sz.

HARSÁGI Viktória (szerk.): Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikációk az elmúlt negyedszázadban - Tradíció és megújulás. HVG-ORAC, Budapest, 2014.

HERCZEGH Mihály: Magyar sommás eljárás és fizetési meghagyás. 1893: XVIII. és XIX. törvénycikkek. Franklin Társulat, Budapest, 1894.

KENGYEL Miklós: Az 1893. évi sommás eljárásról szóló törvény. in: Magyar Jog, 1993/10. sz.

KENGYEL Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris Kiadó, Budapest. 2014.,

KIRÁLY Lilla: Az új magyar polgári perrendtartás megszületése és legújabb szabályai. in: JURA, 2017/2. sz.

KOVÁCS Marcel (szerk.): Perjogi döntvénytár. I. kötet, Franklin-Társulat, Budapest, 1916.

KOVÁCS Marcel (szerk.): Perjogi döntvénytár. VII. kötet, Franklin-Társulat, Budapest, 1923.

KOVÁCS Marcel (szerk.): Perjogi döntvénytár. XVIII. kötet, Franklin-Társulat, Budapest, 1934.

KOVÁCS Marczel: A polgári törvénykönyv törvényjavaslata. in: Jogállam, 14. évf. 1915/6. sz.

Váltó eljárás reformja KÜLLEY Edétől. in: Szokolay István (szerk.): Törvénytársulat, 11. évf. 1869/7. sz.

LENGYEL Imre: Részlet a hazai bíróságok 1902. évi ügyforgalmából. in: Magyar Jogász-Újság, 3. évf. 1904/11.

MAGYARY Géza: A magyar polgári peres eljárás alaptanai (a perbeli cselekvények tana), Franklin-Társulat, Budapest, 1898.

MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog, Franklin-Társulat, Budapest, 1913.

MÁRKUS Dezső (szerk.): Felsőbíróságaink elvi határozatai. A Kir. Curia és a Kir. Ítéltáblák döntéseinek rendszeres gyűjteménye, 13. kötet. Grill Károly cs. és kir. udv. könyvkereskedése, Budapest, 1902.

MESZLÉNY Artúr (szerk.): Magyar magánjog. Törvények, rendeletek, szokásjog, joggyakorlat, magánjogi törvénykönyv szövegével és rendszerében. I. kötet. Jogforrások, személyi és családi jog, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1928.

NAGY Adrienn–WOPERA Zsuzsa (szerk.): Polgári eljárásjog I. Wolters Kluwer Kft, Budapest, 2019. <https://doi.org/10.55413/9789632958255> (Letöltve: 2024. 06. 11.)

NAGY Dezső: A polgári peres eljárás reformja [13., 1883]. in: Magyar Jogászegyleti Értekezések, új folyam, 2. kötet (13-17. füzet). Budapest, 1885.

PAP József előadása. in: Szladits Károly (szerk.): Magyar Jogászegyleti értekezések 24. kötet (201-205. füzet). Budapest, 1902.

PAP József: A perfüggőség az új perrendtartásban. in: Jogállam, 14. évf. 1915 / 1-2. sz.

PAPP József: Az új polgári perrendtartásról. in: Jogállam, 6. évf. 1907 / 8. sz.

PLOPU György: Az ítéletek indokolása a sommás eljárási törvény rendelkezései alapján. in: A Jog, 16. évf. 1897/38. sz.

PLOPU György: Perjogi anyagi igazság. 1. (r.). in: A Jog, 20. évf. 1901/10. sz.

PLÓSZ Sándor: A polg. törvénykezési rendtartás módosítása. [3. r.] in: Magyar Igazságügy, 1. évf. 1874/2 /5. sz.

PLÓSZ Sándor: A törvényes vélelem természete. in: Jogállam, 11. évf. 1912/1. sz.

RESS Imre: A polgári jogállam igazságszolgáltatási szervezetének kiépülése in: Körmendy Lajos (szerk.): Levéltári kézikönyv, Osiris Kiadó, Budapest, 2009.

RÉVAI Bódog: A járásbirósági pervezetés. in: A Jog, 27. évf. 1908/2. sz.

RÉVAI Lajos: Pertári kezelés a sommás eljárásban. [1. r.], in: A Jog, 19. évf. 1900/31. sz.

RÉVAY Bódog: A peres felek eskü alatti kihallgatása [2. r.], in: A Jog, 25. évf. 1906/52. sz.

RICHTER Béla: Politikai irányeszmék hatása a polgári perjogra. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó, Szeged, 1938.

RUSZOLY József: Európai jog- és alkotmánytörténelem. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2011.

RUTTKAY Aladár: A sommás eljárást és a fizetési meghagyásokat szabályozó törvényekre vonatkozó ügyviteli szabályok. in: A Jog, 13. évf. 1894/19. sz.

SÁRAY Bertalan: Gyakorlati szempontból való észrevételek a sommás eljárásról szóló törvényjavaslatra. in: A Jog, 11. évf. 1892/24. sz.

SÁRFFY Andor (szerk.): A Jogi Hírlap Döntvénytára. Polgári eljárási jog III. Jogi Hírlap Kiadása, Budapest, 1937.

SÁRFFY Andor (szerk.): A Jogi Hírlap Döntvénytára. Polgári eljárási jog IV. Jogi Hírlap Kiadása, Budapest, 1940.

SCHICK Ferenc Sándor: A contradictorius eljárás. in: A Jog, 16. évf. 1897/38. sz.

SCHWARZ Gusztáv: Pótlék a „jogi személy magyarázatá”hoz. in: Jogállam, 9. évf. 1910/6. sz.

- SPENGEL Sándor: A „tényállás” kérdéséhez a sommás perekben II. in: A Jog, 16. évf. 1897/39. sz.
- SPENGEL Sándor: Kihallgatható-e mindkét fél eskü alatt? 2. [r.], in: A Jog, 14. évf. 1895/4. sz.
- SUHAYDA János: A magyar polgári törvénykezési rendtartás. Magyar Tudományos Akadémia Eggenberger Ferdinánd akad. könyvkereskedése, Pest, 1869.
- SZABÓ Imre: Szakértelem és felelősség. in: Jogtudományi Közlöny, 2017/9. sz.
- SZALAY Tamás: A sommás eljárás a gyakorlatban. in: A Jog, 18. évf. 1899/14. sz.
- SZÉKÁCS Aladár: A perjog egyik főproblémája a perrendtartásban. in: Jogállam, 14. évf. 1915/1-2. sz.
- SZÍVÓS Kristóf: A perelhúzás megakadályozásának eszközei az 1911. évi I. törvénycikk rendszerében. in: Miskolci Jogi Szemle, 2023/1. sz.
- SZÍVÓS Kristóf: Kötelezettségek a polgári perben, különösen a bizonyítás (2018.) Letöltve: <https://arsboni.hu/kotelezettssegek-a-polgari-perben-kulonosen-a-bizonyitas/> (2024. 06. 08.)
- SZOKOLAY István: Következetlenség a codificatióban. in: A Jog, 10. évf. 1891/28. sz.
- TATICS Péter: Néhány szó az új sommás eljárás 71-ik és 160-ik szakaszához. in: A Jog, 14. évf. 1895/3. sz.
- TOMORY János: A részítélet kérdéséhez. in: A Jog, 14. évf. 1895/52. sz.
- Törvényjavaslat a magyar polgári perrendtartásról in: Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, III. kötet (102. sz.). Pesti Könyvnyomda-Rt., Budapest, 1902.
- VÖRÖS Ernő: Az eljárás folyamában hozott határozatok jogi természete és az azok elleni fellebbezés, in: Magyar Jogi Szemle, 2. évf. 1921/7. sz.
- WLASSICS Gyula: Perjogi alapelvek a közigazgatási bírászkodásban. in: Jogállam, 12. évf. 1910/6. sz.
- WOPERA Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017.
- ZLINSZKY Imre: A bizonyítás elmélete a polgári eljárásban, tekintettel a jogfejlődésre és a különböző törvényhozásokra. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1875.